

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Փաստաթղթի բնույթը՝ **հրապարակային**
- Ժամկետը՝ **2018 - 2020թթ.¹**
- Հաստատման ամսաթիվը՝ **05.03.2019թ.**
- Նախորդ ճանապարհային քարտեզի թարմացում՝ **այո ([առաջին ճանապարհային քարտեզը պատրաստվել էր 2014 -2017թթ. Ժամանակաշրջանի համար](#))**
- Հաստատեց՝ **ԵՄ պատվիրակության նախագահը, ինչպես նաև Երևանում ԵՄ անդամ պետությունների դեսպանությունների ղեկավարները**

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն փաստաթղթում ներկայացվում է **Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ներգրավման 2018-2020թթ. ԵՄ ճանապարհային քարտեզը** (այսուհետ՝ ճանապարհային քարտեզ): Այն ընդգրկում է քաղաքացիական հասարակության գործունեության և միջավայրի համառոտ վերլուծությունը, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների (ՔՀԿ) առաջ ծառայած մարտահրավերները, ինչպես նաև վերհանում Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ներգրավման հետ կապված ԵՄ գերակայությունները և միջոցառումները:

Ճանապարհային քարտեզը սահմանում է ՔՀԿ-ների հետ ԵՄ համագործակցության միջնաժամկետ (մինչև 2020թ.) նպատակները և ներառում երկխոսություն, տեխնիկական ու ֆինանսական աջակցություն: Այն համահունչ է 2017-2020թթ. Միասնական աջակցության շրջանակով (ՄԱՇ) սահմանված քաղաքացիական հասարակության աջակցության նպատակներին, ինչպես նաև Միասնական աջակցության շրջանակի հիմքում ընկած գերակայություններին, որոնք սահմանվել են Հայաստանում ԵՄ անդամ պետությունների կողմից համատեղ վերլուծության արդյունքում: Գերակայությունները ներառում են ճանապարհային քարտեզն առաջնորդվում է Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրում (ՀԸԳՀ) ամրագրված քաղաքականության նպատակներով, ԵՄ-Հայաստան համագործակցության գերակայություններով, ինչպես նաև Ռիգայի գագաթնաժողովում վերհանված գերակայություններով՝ «2020թ. 20 առանցքային արդյունքները»: Վերանայված ճանապարհային քարտեզն արտացոլում է նաև ԵՄ երկկողմ և ոլորտային ֆինանսական աջակցության պլանավորման տեսանկյունները:

Ճանապարհային քարտեզը վերանայվել է 2018թ.-ի հունիսից մինչև դեկտեմբերն ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանում տեղի ունեցող դինամիկ քաղաքական զարգացումների և ընտրական գործընթացների համատեքստում: Հայաստանում տեղի ունեցող քաղաքական փոփոխությունները հույս են ներշնչել, որ քաղաքացիական հասարակությունը կարող է փոփոխությունների խթան հանդիսանալ, և նպաստավոր պայմաններ են ստեղծվել տեղական ՔՀԿ-ների համախմբման և ԵՄ-ի ու նրա անդամ պետությունների հետ համագործակցության ընդլայնման համար: Նոր ճանապարհային քարտեզի քննարկումների մասնակիցները հավատացած են, որ ստեղծվել է հնարավորություն քաղաքացիական հասարակության և (նոր) կառավարության միջև համագործակցության ընդլայնման համար: ՔՀ համագործակցության նոր ձևերը պետք է համատեղվեն

¹ Գերակայությունների քարտեզների նորացման գործընթացը մեկնարկել է 2018թ.-ի ապրիլին Եվրոպական հանձնաժողովի և Եվրոպական արտաքին գործողությունների ծառայության կողմից: Սկսած 2018թ.-ի հունիսից մինչև սեպտեմբեր՝ ԵՄ պատվիրակությունը նախաձեռնել է լայնամասշտաբ քննարկումներ ԵՄ անդամ պետությունների և հայաստանյան ՔՀԿ-ների հետ, որից հետո անցկացվել են թեմատիկ երկկողմ հանդիպումներ առանձին ՔՀԿ-ների հետ: Ելնելով քաղաքական զարգացումներից (այդ թվում՝ 2018թ.-ի դեկտեմբերի արտաքին խորհրդարանական ընտրությունները) և ՔՀԿ-ների դերակատարման փոփոխություններից՝ ճանապարհային քարտեզի հաստատումը հետաձգվել է մինչև 2019թ.-ի սկիզբ:

քաղաքացիական հասարակության ներկա օրակարգի հետ, որը ներառում է կոռուպցիայի դեմ պայքարը, շրջակա միջավայրի պահպանությունը, կրթության և առողջապահության համակարգերի բարելավումը, արդարադատությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը: Հայաստանի քաղաքական համակարգի փոխակերպմանը և ԵՄ-Հայաստան համագործակցության խորացմանը նպաստելու համար խիստ կարևոր է, որ քաղաքացիական հասարակությունն ակտիվորեն ներգրավված լինի քաղաքականությունների մշակման և կառավարման բարեփոխումների իրականացման գործընթացներում: Մինևս ժամանակ, Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության արդյունավետ ու կառուցվածքային մասնակցությունը երկկողմ և բազմակողմ գործընթացներին շատ կարևոր է Հայաստանում Արևելյան գործընկերության նպատակների իրականացման համար: Վերջինս արդյունավետ իրագործելու համար ճանապարհային քարտեզում առաջարկվում է քաղաքացիական հասարակության լայն շերտերի (այդ թվում՝ Հայաստանի և ԵՄ-ի ՔՀԿ-ների), արհմիությունների, սոցիալական ուղղվածություն ունեցող ձեռնարկությունների, ոչ ֆորմալ քաղաքացիական խմբերի և ՋԼՄ-ների ներկայացուցիչների մասնակցությունը:

Ճանապարհային քարտեզը «կենդանի» փաստաթուղթ է և կարող է վերանայվել (իրականացման ժամկետի ընթացքում առնվազն երկու անգամ)՝ ելնելով պահանջների փոփոխությունից, քաղաքաիրավական դաշտից և քաղաքացիական հասարակության հեռանկարներից: Հետևաբար, սահմանված գերակայությունների և միջոցառումների ցանկը չպետք է դիտվի որպես ընդգրկուն և անփոփոխ, այլ պետք է ուղղորդիչ դեր կատարի քաղաքացիական հասարակության ներգրավման գործընթացում:

ՄԱՍ I . ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ԱՆՅՅԱԼՈՒՄ ԵՄ ՆԵՐԳՐԱՎՄԱՆ ՀԱՄԱՌՈՑ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

- ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԻՃԱԿԸ. ՀԱՄԱՌՈՑ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՎԻՃԱԿԸ

Ի տարբերության քաղաքացիական հասարակության ներգրավման նախորդ ժամանակաշրջանին՝ Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության վիճակը **բարելավվել է**: Առաջընթաց կա մի քանի հարթություններում, այդ թվում՝ նպաստավոր պայմանների առկայություն, կազմակերպական կարողություններ, ոլորտային ենթակառուցվածքներ: 2018թ.-ի ժողովրդավարության ցուցիչի համաձայն²՝ Արևելյան Եվրոպայի «հիբրիդային ռեժիմ» դասակարգմամբ բոլոր երկրների շարքում 2018թ.-ին Հայաստանը գրանցել է ժողովրդավարության ցուցիչի առավելագույն բարելավում՝ 4.79 (2017թ.-ին՝ 4.11) և 111-րդ հորիզոնականից իջել է 103-րդ հորիզոնական: Ըստ 2017թ.-ի ԱՄՆ ՄԶԳ ՔՀԿ կայունության ցուցիչի³՝ ՔՀԿ-ների ընդհանուր կայունությունը գնահատվել է 3.7 միավոր (թեթևակի բարձր է 2016թ.-ի 3.8 և 2015թ.-ի 3.9 միավորներից), որը ցույց է տալիս դանդաղ և կայուն առաջընթաց:

Ըստ Արդարադատության նախարարության, 2018թ.-ի վերջի դրությամբ, Հայաստանում գրանցված են 4222 հասարակական կազմակերպություններ, 1120 հիմնադրամ, 244 ընկերակցություն (իրավաբանական անձանց միություններ): Տարբեր գնահատումների համաձայն՝ գրանցված կազմակերպություններից ակտիվ են միայն 15-20%-ը (կամ առավելագույնը 700-800-ը): Ինչպես Արևելյան գործընկերության մյուս երկրներում, Հայաստանում նույնպես **աճում է քաղաքացիական ակտիվությունը**: Բազմաթիվ ոչ ֆորմալ քաղաքացիական ակտիվիստներ մեծ դեր են խաղացել հասարակական բողոքի ակցիաների նախաձեռնման և կազմակերպման գործում, որը բերեց 2018թ.-ի թավշյա հեղափոխության, և այնուհետև ընդգրկվել նոր կառավարության կազմում: Վերջինս կարող էր

² http://www.eiu.com/Handlers/WhitepaperHandler.ashx?fi=Democracy_Index_2018.pdf&mode=wp&campaignid=Democracy2018
³ <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-civil-society-organization-2017-regional-report.PDF>

ագդել համապատասխան ՔՀԿ-ների կառավարման վրա, սակայն նաև հնարավորություն տալ իշխանության արագ կամ անցնցում անցման:

Հայաստանի ՔՀԿ-ները հիմնականում ներգրավված են հասարակական իրազեկվածության մակարդակի բարձրացման (88%), կարողությունների զարգացման (86%), խորհրդատվության (72%) և ծառայությունների մատուցման (63%)⁴ հետ առնչվող գործողություններում: Ինչ վերաբերում է գերիշխող ոլորտային շեշտադրմանը, ակտիվ ՔՀԿ-ները մեծամասամբ կենտրոնացած են կրթության (77%), համայնքային զարգացման (68%), երեխաների, երիտասարդների (67%) և մարդու իրավունքների պաշտպանության (54%) ոլորտների վրա⁵: Ոչ ֆորմալ խմբերը զբաղվում են կոնկրետ հարցերով, այդ թվում՝ շրջակա միջավայրի պահպանություն, մշակութային արժեքների պահպանություն, սպառողների իրավունքների պաշտպանություն, աշխատանքային իրավունքների և մարդու իրավունքների պաշտպանություն: Չնայած հայ հասարակության մեջ անհավասարության բարձր մակարդակին և գյուղական բնակավայրերում հանդիպող ծանր իրավիճակներին՝ **չկա ոչ մի ՔՀԿ, որը կոնկրետ զբաղվում է աղքատության հաղթահարման հարցերով**, և սակավաթիվ կազմակերպություններ են, որ իրականացնում են շահերի պաշտպանություն նշված բնագավառում:

Երևանի և Հայաստանի այլ մարզերի ՔՀԿ-ների կարողությունների միջև կա **խիստ անհամաչափություն**: Մարզերի ՔՀԿ-ները հիմնականում չունեն ռազմավարական տեսլական որոշումների կայացման և գործողությունների համար, ինչպես նաև չունեն կազմակերպության գործունեության շարունակականության ապահովման կարողություն: Մարզերի ՔՀԿ-ներից շատերը նաև չունեն ռազմավարական պլանավորման և տեխնիկական գիտելիքներ, հաշվետվության և ֆինանսական կառավարման կարողություններ: Այնուամենայնիվ, քաղաքացիական հասարակության ներգրավման նախորդ ժամանակաշրջանում Հայաստանի մարզերում, հատկապես հանրապետության հյուսիսային և հարավային շրջաններում, **աճել է ուժեղ և տեսանելի կազմակերպությունների թիվը**⁶: Հայկական սփյուռքում կան բազմաթիվ ուժեղ կազմակերպություններ: Նրանք սովորաբար կենտրոնացած են բարեգործության և ազգային ինքնության հիմնախնդիրների շուրջ: Այդ կազմակերպություններից մի քանիսը պարբերաբար երկխոսության մեջ է եղել կառավարության հետ, սակայն քաղաքացիական հասարակության լայն շերտերի հետ համագործակցությունը մինչև վերջերս եղել է սահմանափակ, որը հաճախ հանգեցրել է անհամաձայնեցված և մրցակցող նախաձեռնությունների: Վերջին տարիներին սփյուռքի որոշ կազմակերպություններ վերաձևակերպել են իրենց ռազմավարությունը և այժմ ձգտում են ուժեղացնել համագործակցությունը քաղաքացիական հասարակության հետ:

Քաղաքացիական հասարակության արդյունավետ ներգրավման կարևորագույն մարտահրավերները հիմնականում համատեղելի են նախորդ ճանապարհային քարտեզում նշված մարտահրավերների հետ: Դրանք են՝ շահառուների և հասարակության լայն շերտերի հետ **կարևոր կապի բացակայությունը**, ընդհանուր **վստահության պակասը** և քաղաքացիական հասարակության շրջանում **կարողությունների զարգացման բացակայությունը**, ինչպես նաև **ներքին կառավարման և հաշվետվողականության խնդիրները**: Գործառնական մակարդակում որպես կարևորագույն մարտահրավեր շարունակում է մնալ **ֆինանսական կայունության բացակայությունը**: Շատ քիչ կազմակերպություններ կան, որ ունեն կայուն եկամուտ և ռազմավարական գործընկերներ, որոնց վրա կարող են հենվել: ՔՀԿ-ների մեծ մասը, հատկապես մարզերի նորաստեղծ կազմակերպությունները, նշանակալի արգելքների են հանդիպում

⁴ Համաձայն Հայաստանում քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կարողությունների զարգացման կարիքների գնահատման արդյունքների, որն իրականացվել է 2018թ.-ի հոկտեմբերին «Ավելի հզոր քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ, ավելի հզոր Հայաստան» ծրագրի շրջանակում: <http://www.civilsociety.am/resources/strongscso/pubs/d0459dcd0777af3c7d8fff58c9948c2e.pdf>

⁵ Ibid.

⁶ Օրինակ, կան ավելի քան 15 հզոր և տեսանելի կազմակերպություններ Շիրակի, Լոռու, Սյունիքի մարզերում: ՔՀԿ-ների քանակը, ընդհանրապես, քիչ է Արարատի, Արագածոտնի, Կոտայքի մարզերում, որոնք աշխարհագրականորեն ավելի մոտ են Երևանին:

իրենց առաքելությունների իրականացման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ստեղծման և պահպանման ճանապարհին:

ՔՀԿ-ների ընդհանուր հանրային պատկերը **մի փոքր բարեկամ է**⁷, և քաղաքացիական հասարակության շատ դերակատարներ ավելի մեծ ուշադրության և տեսանելիության են արժանացել թավշյա հեղափոխության արդյունքում: Տեղական համայնքային կազմակերպությունները հակված են ավելի մեծ վստահություն վայելելու հասարակության լայն զագվածների շրջանում (քան ֆորմալ, կապիտալով հիմնված ՔՀԿ-ները), քանի որ կա ընկալում, որ նրանք ավելի արագ են կարողանում արձագանքել իրենց համախոհների պահանջներին:

Գոյություն ունեն ազգային մակարդակով համագործակցության մի քանի հարթակներ և ՔՀԿ-ների կոալիցիաներ, որոնց շարքում կարևոր դեր է կատարում **Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության ֆորումի Հայաստանի ազգային պլատֆորմը**: Ունենալով իրավական կարգավիճակ, գործող քարտուղարություն, 260 հայաստանյան ՔՀԿ-ների անդամություն (2019թ.-ի հունվարի դրությամբ)⁸ Պլատֆորմը շարունակում է մնալ ԵՄ կարևորագույն գործընկերներից մեկը, որը խթանում է Հայաստանում Արևելյան գործընկերության նպատակների և ԵՄ-Հայաստան համագործակցության գերակայությունների իրականացումը: Անցած մի քանի տարիների ընթացքում ակտիվ են եղել նաև տարբեր ոլորտային կոալիցիաները, այդ թվում՝ Կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման կոալիցիան, Խտրականության դեմ պայքարի և հանուն հավասարության կոալիցիան, Երեխաների պաշտպանության ցանցը, Ներառական իրավական բարեփոխումների կոալիցիան և Գյուղատնտեսական դաշինքը: ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրի շրջանակում իրականացված հետազոտության⁸ արդյունքում վերհանվել են **ՔՀԿ-ների կոալիցիաների հետ կապված մի քանի մարտահրավերներ**, այդ թվում՝ ռազմավարական տեսլականի բացակայությունը, համակարգման և կառավարման խնդիրներ, ֆինանսական խնդիրներ, պետական քաղաքականության մշակման կարողությունների պակասը, որն անհրաժեշտ է շահերի պաշտպանության իրականացման համար:

Ի վերջո, իրավիճակին նայելով ավելի լայն տեսանկյունից, Հայաստանը բարձր ռիսկային տարածք է՝ երկրաշարժերի և ատոմակայանի հնարավոր վթարների առումով: Վերջին տարիների ընթացքում քաղաքացիական հասարակության դերակատարները զարգացրել են իրենց կարողությունները՝ կապված բնական և մարդածին աղետների պատրաստվածության հետ, և նպաստել ընդհանուր պատրաստվածության մակարդակի բարձրացմանը: Հայաստանի և Ադրբեյջանի միջև չկարգավորված դարաբաղյան հակամարտությունը, ինչպես նաև Հայաստանի և Թուրքիայի միջև դիվանագիտական վեճը, որ կապված է հայերի ցեղասպանության ճանաչման հետ, մեծ ազդեցություն են ունեցել ազգային և տարածաշրջանային մակարդակներով քաղաքացիական հասարակության գործողությունների վրա: Դրանք նաև խստորեն սահմանափակում են մարդկային շփումը, ինչպես նաև ընդհանուր տեղեկատվության փոխանակումը հայաստանյան քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստների և վերոնշյալ երկրներում նրանց գործընկերների միջև: Ընթացիկ հակամարտությունը նաև սահմանափակում է հանրային հաշվետվողականությունը, օրինակ, անվտանգության ոլորտի գործունեության հանդեպ: Հաշվի առնելով հակամարտության և երկու փակ սահմանների ազդեցությունը՝ ԵՄ-ն նախկինում պաշտպանել է ժողովուրդների փոխադարձ նախաձեռնությունները՝ ուղղված հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորմանը և հակամարտության խաղաղ կարգավորմանը, որը կշարունակի անել նաև քաղաքացիական հասարակության ներգրավման հաջորդ ժամանակաշրջանում:

⁷ Վերջին ոչ պաշտոնական հարցումների համաձայն

⁸ Հրապարակված չէ և, ըստ պահանջի, կարող է ձեռք բերվել Հայաստանում ԵՄ պատվիրակությունից:

ՔՀ ՆԵՐԳՐԱՎՄԱՆ ՆՊԱՍՏԱՎՈՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐ, ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԹԱՑՆԵՐԻՆ, ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Քաղաքացիական հասարակության ներգրավման **նպաստավոր միջավայրի ստեղծման առումով դրական զարգացումներ** են տեղի ունեցել: Հասարակական կազմակերպությունների մասին ՀՀ օրենքը, որ մշակվեց 2016թ.-ին քաղաքացիական հասարակության ակտիվ մասնակցությամբ, հեշտացնում է ՔՀԿ-ների գրանցման գործընթացը և հնարավորություն է տալիս եկամուտ ստեղծելու տնտեսական գործունեության արդյունքում, ինչպես նաև կամավորների ներգրավելու կազմակերպության աշխատանքներում: Նպաստավոր միջավայրի ստեղծման համար հիմնականում կա սահմանված իրավական դաշտ, սակայն պետք է **աշխատել դրա կիրարկումն ապահովելու ուղղությամբ** (օր.՝ տեղեկատվության հասանելիության ապահովում, քաղաքականության մշակման գործընթացում քաղաքացիական հասարակության վաղ ներգրավում, *Actio Popularis* հասկացության ընդլայնում): Լրատվամիջոցների բազմազանությունը ևս նկատելի է, սակայն **տեղեկատվության հասանելիությունը** (ներառյալ ՋԼՄ-ների սեփականատերերի վերաբերյալ ճշգրիտ ու թարմ տեղեկատվության առկայությունը) և **վեբջին տարիներին կեղծ տեղեկությունների և առցանց ապատեղեկատվության աճը** դեռևս մեծ մտահոգությունների տեղիք են տալիս:

Չնայած դրական փոփոխություններին՝ **անհավասարություն կա** դեռևս այն ՔՀԿ-ների և քաղաքացիական ակտիվիստների նկատմամբ, որոնք աշխատում են ամենախոցելի կամ մարզինալացված խմբերի, այդ թվում՝ անապահով ընտանիքների և գյուղական բնակավայրերի կանանց և երեխաների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ԼԳՖՏԻ (լեսբի, գեյ, բիսեքսուալ, տրանսգենդեր, ինտերսեքս) անձանց և բանտարկյալների իրավունքների պաշտպանության ուղղությամբ: ԼԳՖՏԻ խմբերը և նրանց իրավապաշտպանները հաճախ թիրախավորվում են ատելության խոսքով, անարգանքով, բռնությամբ և իրենց աշխատանքում հանդիպում խոչընդոտների: Անկախ մամուլը, ոչ ֆորմալ քաղաքացիական խմբերը և կանանց իրավունքները պաշտպանող ակտիվիստները նույնպես հաճախ դառնում են գրպարտության կամ բանավոր հարձակումների առարկա: Մեծ սպասելիքներ կան, որ 2019թ.-ին խտրականության դեմ պայքարի օրենսդրության ընդունումից հետո նոր կառավարությունն ավելի ուժեղ դիրքորոշում կընդունի նշված ուղղություններով աշխատող ՔՀԿ-ների և անհատների իրավունքների պաշտպանության նկատմամբ:

Դրական միտումներ են արձանագրվել **կամավորության** զարգացման առումով, սակայն հանրային ներգրավվածությունը դեռևս փոփոխական է, և ՔՀԿ-ների շրջանում **այնքան էլ ընդունված չէ կամավորության նկատմամբ կառուցվածքային մոտեցումը**: 2018թ. Համաշխարհային բարեգործական ցուցիչի համաձայն՝ Հայաստանում հարցվողների 23%-ն է 2017թ.-ին մասնակցել կամավորական աշխատանքի: 2016թ.-ին ՀԿ-ների մասին օրենքում կամավորության վերաբերյալ դրույթների սահմանումը փոքր քայլ էր, որը ՀԿ-ներին հնարավորություն տվեց ներգրավելու կամավորների: Այնուամենայնիվ, ներկայում դեռևս չկան այդ դրույթների գործնական կիրարկման մեխանիզմներ:

ՔՀԿ-ների և կառավարության միջև **քաղաքական երկխոսությունը** սահմանափակվել է առանձին նախարարություններին և գործադիր կառույցներին կից հանրային խորհուրդներով, որը շատ դեպքերում լայն հնարավորություն չի տվել կարծիքների արտահայտման համար: Նոր կառավարությունից ակնկալվում է **էականորեն փոխել ՔՀԿ-ների հետ համագործակցության քաղաքականությունը**: Չնայած 2018թ.-ին մեկնարկել են խորհրդատվական քննարկումներ մի շարք ոլորտներում՝ դեռևս պետք է զարգացնել ՔՀԿ-ների լայն շրջանակի և, ընդհանրապես, քաղաքացիների հետ կառուցվածքային համագործակցությունը: Մի շարք դրական քայլեր արդեն ձեռնարկվել են, օր.՝ 2018թ.-ի կեսերին ընտրական բարեփոխումների մշակման միջգերատեսչական աշխատանքային խմբում ՔՀԿ-ների փորձագետների ներգրավումը կամ քաղաքացիական շահերի պաշտպանության նոր և ազատ հնարավորությունների ընձեռումը: Ներկայում չկան համակարգված, կառուցվածքային մեխանիզմներ, որոնք կերաշխավորեն քաղաքականության մշակման բնագավառում ՔՀԿ-ների և կառավարության միջև փորձի փոխանակումը: Լրամշակման կարիք կա հետևյալ բաղադրիչների կապակցությամբ՝ համակարգային և ներառական մեխանիզմ որոշումների կայացման գործընթացում

ՔՀԿ-ների մասնակցության ապահովման համար (ինչպես կենտրոնական, այնպես էլ տեղական կառավարման մակարդակներում), համակարգային մոտեցում օրենքների կիրարկման վերահսկման և հաշվետվողականության համար, ինչպես նաև քաղաքական կուսակցությունների ֆինանսավորման վերահսկման համակարգ:

ԵՄ-Հայաստան համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) տրամադրում է կարևոր **հարթակ քաղաքական երկխոսության մեջ քաղաքացիական հասարակության դերի ամրապնդման և Համաձայնագրով նախատեսված բարեփոխումների ընթացքի վերահսկման համար**: Ենթադրվում է, որ քաղաքացիական հասարակությունը պետք է կարևոր դերակատարություն ունենա ոչ միայն ՀԸԳՀ-ի իրականացման աջակցման, այլ նաև վերջինիս մոնիթորինգի գործընթացում: Այդ առումով, նախապատրաստական աշխատանքներ են ընթանում հայաստանյան և եվրոպական քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների համար ԵՄ-Հայաստան երկկողմ ներկայացուցչական հարթակի ստեղծման ուղղությամբ:

Տեղական մակարդակում քաղաքական երկխոսության հիմնական խոչընդոտներն են՝ տեղական քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և պետական կառավարման մարմինների կարողությունների ցածր մակարդակը, որոշումների կայացման գործընթացին մասնակցելու իրավունքների մասին իրազեկվածության ցածր մակարդակը և Հայաստանում տեղական կառավարման մարմինների (մինչ օրս) սահմանափակ իշխանությունը:

Նախորդ ճանապարհային քարտեզի շրջանակում Հայաստանի ՔՀԿ-ների համար **ԵՄ ֆինանսավորմամբ իրականացվել են կարողությունների զարգացման տարբեր միջոցառումներ**⁹: Չնայած մի շարք ուղղություններով գրանցված առաջընթացին՝ կարողությունների զարգացումը երկարաժամկետ ջանքեր է պահանջում: Վերջերս (2018թ.-ի երկրորդ կեսին) իրականացված հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ շատ ՔՀԿ-ներ պետք է կամ **ցանկանում են բարելավել իրենց տեխնիկական փորձը, ներքին կառավարումը և ֆինանսական կայունությունը**: Նոր ճանապարհային քարտեզի շուրջ խորհրդատվական հանդիպումների ընթացքում ՔՀԿ-ները խնդրեցին մասնավորապես աջակցել հետևյալ ուղղություններով՝ ֆինանսական կառավարում և կայունություն, ՔՀԿ-ների և կազմակերպության մարդկային ռեսուրսների կառավարում, սոցիալական ձեռներեցության հմտություններ, օրենսդրական փաստաթղթերի մշակում, օրենսդրական դաշտի կիրարկման վերահսկում, մարդու իրավունքների պաշտպանություն, ներառյալ հանդուրժողականությունը և գենդերային հավասարությունը, ինչպես նաև հաղորդակցման հմտություններ ու լեզուների իմացություն: 2018թ.-ի հոկտեմբերին «Ավելի հզոր քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ, ավելի հզոր Հայաստան» ծրագրի շրջանակում իրականացված ուսումնասիրության արդյունքում սահմանվել են հետևյալ երեք գերակայությունները՝ ֆինանսական միջոցների հայթայթում, ծրագրերի մշակում և նորարարություն (վերջինս նոր դիտարկում և շեշտադրում է Հայաստանի ՔՀԿ-ների շրջանում): Բացի դրանից՝ մի քանի դոնորներ և երիտասարդ ակտիվիստներ նշել են, որ քաղաքացիական հասարակության ներգրավման հաջորդ ժամանակաշրջանի **գերակայությունների շարքում** պետք է դիտարկել **նոր, վերափոխական ՔՀԿ-ների կառավարման կարողությունների խթանումը**:

⁹ Ներառյալ ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող՝ կարողությունների զարգացման ուղղված երեք խոշոր ընթացիկ ծրագրերը: Դրանք են՝ «Ավելի հզոր ՔՀԿ-ներ, ավելի հզոր Հայաստան» ծրագիրը, «ՔՀԿ կամուրջ» ծրագիրը և «Կառուցողական երկխոսության հանձնառություն» ծրագիրը:

ԵՄ ՀԱՍՏԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԿԱ ՈԼՈՐՏՆԵՐՈՒՄ ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ՆԵՐԳՐԱՎՈՒՄԸ

Հայաստանում ՔՀԿ-ները **հավասարապես ներգրավված չեն** ԵՄ համագործակցության բոլոր գերակա ոլորտներում ¹⁰ : Քաղաքացիական հասարակությունն առավելապես գործում է **կառավարման, ինստիտուտների և մարդու իրավունքների** բնագավառներում: Գիտակցելով քաղաքացիական հասարակության կարևոր դերը Հայաստանի ժողովրդավարացման գործընթացում՝ ԵՄ պատվիրակությունը նախատեսում է 2019-2020թթ.-ին այդ ոլորտում **ընդլայնել ՔՀԿ-ների հետ համագործակցությունը**: ԵՄ-ի աջակցության **կարևոր ուղղություններից մեկը կլինի ներառական և մասնակցային որոշումների կայացումը**, որտեղ ԵՄ-ն կպահպանի ուժեղ քաղաքական աջակցությունը և կօժանդակի տարբեր մեխանիզմների միջոցով: ԵՄ-ն կձգտի ամրապնդել քաղաքացիական հասարակության դերը քաղաքական երկխոսության և կառավարման բարեփոխումների մշակման, ինչպես նաև արդարադատության ապահովման գործում (ներառյալ դատարանի որոշումների իրականացման, բանտային պայմանների, նախկին բանտարկյալների վերականգնման և ինտեգրման, ինչպես նաև դատական համակարգում կադրերի հավաքագրման և նշանակումների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունը): ՔՀԿ-ներն ակտիվորեն աջակցել են մարդու իրավունքների պաշտպանության և արդարադատության ոլորտներում ԵՄ-Հայաստան քաղաքական երկխոսություններին, որը ԵՄ-ն դիտում է որպես հնարավորություն նշված ոլորտներում հետագա բարեփոխումների իրականացման համար: **Աջակցության մեկ այլ կարևոր ուղղություն կլինի ՔՀԿ-ների և տեղական կառավարման մարմինների միջև երկխոսության ամրապնդումը**:

ՔՀԿ-ներն օժանդակել են **«տնտեսական զարգացման և շուկայական հնարավորությունների»** բնագավառում նպատակների իրականացմանը: ՔՀԿ-ները կարևոր դեր են խաղացել Հայաստանի մարզերում ներառական զբաղվածության և եկամտաստեղծ գործունեությունների խթանման մեջ, որից օգտվել և ուժեղացել են բազմաթիվ խոցելի համայնքներ ու քաղաքացիներ: Որոշ ՔՀԿ-ներ շահագրգռված են շարունակելու կամ ընդլայնելու նման մասնակցությունը, մասնավորապես այն ՔՀԿ-ները, որոնք ֆինանսավորում են ստացել «Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ-տեղական ինքնակառավարման մարմիններ» (ՔՀԿ-ՏԻՄ) ծրագրի շրջանակում: ԵՄ-ն ակտիվորեն աջակցել է Հայաստանում Եվրոպական բիզնես սոցիալախորհրդի ստեղծմանը, ինչպես նաև սոցիալական ձեռնարկությունների զարգացմանը: Հայաստանում այնքան էլ ընկալելի չէ «կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվություն» հասկացությունը, և ՔՀԿ-ների ու մասնավոր հատվածի շրջանում ցածր է իրազեկության մակարդակը ՄԱԿ-ի բիզնեսի և մարդու իրավունքների սկզբունքների վերաբերյալ:

Մասնավոր հատվածից որոշակի ֆինանսավորում տրամադրվում է սոցիալական և բնապահպանական ծրագրերի համար: ԵՄ-ն **կընդլայնի այդ համագործակցությունը** հետևյալ միջոցներով՝ տեղական զարգացման ծրագրերին ուղղված ներդրումների ավելացում, վաղ մանկական տարիքի երեխաների խնամքի ապահովում, կանանց ուսուցում՝ հասարակության մեջ վերջիններիս դերի ամրապնդման նպատակով, սոցիալական ձեռնարկության մոդելների ընդլայնում, ՔՀԿ-ներին ֆինանսական կառավարման և կայունության ուսուցում, ինչպես նաև զարգացման ներուժ ունեցող, հաջողված փոքր ծրագրերի մասշտաբների ընդլայնում: Քաղաքացիական հասարակության ֆինանսավորումն այս ոլորտում նաև կօժանդակի համայնքների հզորացման ծրագրերին, սոցիալական ձեռնարկությունների զարգացմանը, ինչպես նաև ծայրահեղ աղքատության կրճատմանը:

¹⁰ Չորս գերակա ոլորտները նշված են Հայաստանի 2017-2020թթ. Միասնական աջակցության շրջանակի մեջ և կապված են ԵՄ-Հայաստան գործընկերության գերակայությունների, Ռիգայի զագաթնաժողովին համաձայնեցված գերակայությունների՝ «2020թ. 20 առանցքային արդյունքները», ինչպես նաև Հայաստանի զարգացման ոլորտում ԵՄ գործընկերների հետ համատեղ պլանավորման հետ: 2017-2020 թթ.-ի ժամանակաշրջանում աջակցության համար ընտրվել են հետևյալ ոլորտները՝ 1) տնտեսական զարգացում և շուկայական հնարավորություններ, 2) կառույցների հզորացում և կառավարման կարողությունների ամրապնդում, 3) ծառայություններից օգտվելու հնարավորություն, էներգաարդյունավետություն, շրջակա միջավայրի պահպանություն, կլիմայի փոփոխություն, 4) շարժունություն և մարդկային շփումներ:

«Ծառայությունների, էներգաարդյունավետության, շրջակա միջավայրի պահպանության և կլիմայի փոփոխության» ոլորտը Հայաստանում այնքան մեծ ուշադրության չի արժանացել, որքան մյուս երկրներում՝ չնայած մի շարք ՔՀԿ-ների տեխնիկական կարողություններն և գործունեությունը զարգացել են հենց այդ հիմնախնդիրների շուրջ: Հաշվի առնելով Հայաստանի հարուստ, բայց միևնույն ժամանակ խոցելի էկոհամակարգը՝ ԵՄ-ն նախատեսում է ավելացնել ներդրումները հետևյալ բնագավառներում՝ էներգետիկ աղքատության կրճատում, վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների օգտագործում, շրջակա միջավայրի պահպանություն, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականությանն ուղղված նախաձեռնություններ: Բացի դրանից՝ ԵՄ-ն կշարունակի խորհրդատվություն տրամադրել ՔՀԿ-ներին և կխթանի նշված բնագավառներում քաղաքացիական հասարակության ներգրավվածությունը: Վերջինիս նպատակն է ապահովել ԵՄ աջակցության արդյունավետությունը, շարունակականությունը և քաղաքացիական հասարակության նախաձեռնողականությունը:

«Շարժունությանը և մարդկային շփումներին» ՔՀԿ-ները նպաստում են հիմնականում մշակույթի և ստեղծագործական արդյունաբերության ոլորտում: ԵՄ-ն կշարունակի խթանել մշակութային ոլորտի ՔՀԿ-ների և այլ կազմակերպությունների հետ սերտ համագործակցությունը՝ որպես ԵՄ-Հայաստան համագործակցության խորացման, ինչպես նաև ներառական տնտեսական աճի միջոց: Վերջինս հիմնականում կիրականացվի ենթադրամաշնորհային մեխանիզմներով, այդ թվում՝ «Ստեղծարար Եվրոպա» ծրագիրը, որն աջակցում է ԵՄ-ում և Եվրոպական հարևանության երկրներում մշակութային բազմազանությանը, ինչպես նաև Էրազմուս+ ծրագիրը, որն աջակցում է բարձրագույն կրթության ոլորտում շարժունության ապահովմանը:

- ԵՄ-Ի ԿՈՂՄԻՑ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԳՐԱՎՈՒՄԸ

2014-2017թթ.-ին ԵՄ-ի կողմից քաղաքացիական հասարակության ներգրավումը հիմնականում առաջնորդվում էր նախորդ ճանապարհային քարտեզում սահմանված գերակայություններով: Դրանք են.

- Խթանել քաղաքացիական հասարակության համար նպաստավոր միջավայրի ստեղծումը.
- Խթանել ՔՀԿ-ների կարևոր և կառուցվածքային մասնակցությունը ներքին քաղաքական, ԵՄ ծրագրերի մշակման և միջազգային գործընթացներում.
- Չարգացնել քաղաքացիական հասարակության կարողությունները՝ վերջիններիս դերի արդյունավետ իրականացման նպատակով:

Ստորև նկարագրված են ՔՀ ներգրավման նախորդ ժամանակաշրջանում ԵՄ տեսանկյունից ամենակարևոր ձեռքբերումները:

Նպաստավոր միջավայր

- Համեմատած Մոլդովայի, Վրաստանի և Ուկրաինայի հետ կնքված ԵՄ համաձայնագրերի հետ՝ Հայաստանում ՀՀԳՀ-ն հնարավորություն է տալիս քաղաքացիական հասարակությանն ակտիվորեն ներգրավվելու Համաձայնագրի իրականացման մոնիթորինգի գործընթացում և բարձրացնում է քաղաքացիական հասարակության մասնակցության մակարդակը:
- 2016թ.-ին հասարակական կազմակերպությունների մասին օրենքի ընդունումը կարևոր ձեռքբերում էր, քանի որ այն հնարավորություն տվեց ՔՀԿ-ներին ներգրավվելու եկամտաստեղծ գործունեության և պետության անունից սոցիալական ծառայությունների մատուցման մեջ, ինչպես նաև սկսելու *Actio Popularis* գործեր ՔՀԿ-ների համար (չնայած սահմանափակ թեմաների շուրջ): Օրենքի մշակման ընթացքում ԵՄ-ն աջակցեց քաղաքացիական հասարակության շահերի պաշտպանությանը:
- 2015թ.-ին Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում ԵՄ բյուջետային աջակցության ծրագիրն արտացոլում էր քաղաքացիական հասարակության բարեփոխումների երկարաժամկետ պահանջները: Այդ ծրագրի շրջանակում Հայաստանն առաջին անգամ ընդունեց գենդերային բռնության վերաբերյալ օրենսդրություն՝ չնայած այն չէր արտացոլում կանանց

իրավունքների պաշտպանների լիակատար ձգտումները և ամբողջովին չի համապատասխանում եվրոպական և միջազգային չափորոշիչներին: Խտրականության դեմ պայքարի մասին օրենսդրությունն ավարտուն չէ՝ չնայած կառավարության պատրաստակամությանը և քաղաքացիական հասարակության ու ԵՄ-ի իրավապաշտպանական գործողություններին:

Ներքին քաղաքական, ԵՄ ծրագրերի մշակման և միջազգային գործընթացներում ՔՀԿ-ների մասնակցությունը

- ԵՄ-ն ակտիվորեն աջակցել է օրենսդրության մշակման կարևորագույն փուլերում քաղաքացիական հասարակության մասնակցությանը: Մարդու իրավունքների ոլորտի բյուջետային աջակցության շրջանակում բարելավվել են հինգ թիրախային բնագավառներում միջազգային չափորոշիչների վերաբերյալ ՔՀԿ-ների գիտելիքներն ու փորձը՝ նպաստելով ՔՀԿ ոլորտի ներսում, ինչպես նաև կառավարության և ՔՀԿ-ների միջև իրազեկված և արդյունավետ երկխոսության ծավալմանը:
- Դրական զարգացում է աշխատանքային իրավունքներին առնչվող հիմնախնդիրներում քաղաքացիական հասարակության ակտիվ ներգրավվածությունը: Որպես քաղաքականության լավագույն փորձի օրինակ՝ շատ ՔՀԿ-ներ բարձր են գնահատել «Արտոնությունների ընդհանրացված համակարգի» (GSP+) կապակցությամբ ԵՄ-ի համագործակցությունը, ներառյալ ելակետային պայմանների ուսումնասիրությունը, տեղեկատվության փոխանակումը և քաղաքացիական հասարակության համակարգված օրակարգի խթանումը: ԵՄ-ն նույնպես օգուտներ է քաղել ծրագրի հաջողությունից, քանի որ այն ապահովել է իրազեկված քաղաքական ներգրավվածություն և ստեղծել ՔՀԿ-ների ու փորձագետների միջև լայն երկխոսության հարթակ՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, օրենքի գերակայության, աշխատանքային իրավունքների, կոռուպցիայի դեմ պայքարի, շրջակա միջավայրի պահպանության, մարդկանց և տեսակների թրաֆիքինգի բնագավառներում տեղի ունեցող զարգացումների շուրջ քննարկումներ ծավալելու համար:
- 2017-2020թթ. Միասնական աջակցության շրջանակի հիմքում ընկած համատեղ վերլուծությունը ներառում էր հատուկ քաղաքականության փաստաթուղթ քաղաքացիական հասարակության ոլորտի և ԵՄ-քաղաքացիական հասարակության ընդհանուր գերակայությունների վերաբերյալ: ՔՀԿ-ներին նաև խորհրդատվություն է տրամադրվել բոլոր մյուս ոլորտների քաղաքականության փաստաթղթերի վերաբերյալ:
- ԵՄ-ն օժանդակել է Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության ֆորումի Հայաստանի ազգային պլատֆորմի աշխատանքներին՝ երկու հաջորդական դրամաշնորհների տրամադրման միջոցով:
- 2016թ.-ին ԵՄ պատվիրակությունն սկսեց կարողությունների զարգացմանն ուղղված խոշոր ծրագիր, որի նպատակը ՔՀԿ-ների կոալիցիաների հզորացումն ու քաղաքական երկխոսության մեջ նրանց դերի ամրապնդումն էր: Ինը ենթադրամաշնորհ է տրամադրվել ՔՀԿ-ների կոալիցիաներին, որոնք աշխատում են Արևելյան գործընկերության Ռեզոլյուցիայի գերակայությունների ուղղությամբ:
- Անդրադառնալով ԵՄ-ի տարեկան միջոցառումների ծրագրերում Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության մասնակցության սահմանափակումներին՝ 2017թ.-ին մեկնարկեց ծրագիր, որը խթանում էր ՔՀԿ-ների արդյունավետ խորհրդատվությունը:
- 2017թ.-ի վերջում ԵՄ պատվիրակությունը ստորագրեց պայմանագիր, որի նպատակն էր օժանդակել ՀՀԳՀ-ով նախատեսված երկկողմ ֆաղաքացիական հասարակության պլատֆորմի ստեղծման վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակմանը և քաղաքացիական հասարակության հետ քննարկումներին:

Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կարողությունները

- 2014-2017թթ.-ին մեկնարկեցին ԵՄ երեք խոշոր ծրագրեր, որոնք ուղղված էին քաղաքացիական հասարակության կարողությունների զարգացմանը, ինչպես նաև առնվազն երեք փոքր ծրագրեր՝ կոնկրետ ոլորտային ուղղվածությամբ:

- 2015թ.-ի դրությամբ՝ ԵՄ ծրագրերից շատերում պարտադիր դարձավ երրորդ կողմերին ենթադրամաշնորհների տրամադրման բաղադրիչը, որը հնարավորություն տվեց ներգրավելու և ֆինանսավորելու Հայաստանի մարզերի ավելի մեծ թվով ՔԿՀ-ների և նախաձեռնող խմբերի: 2016-2017թթ.-ին նման մեխանիզմներով դրամաշնորհներ ստացան Հայաստանի 37 ՔՀԿ-ներ և ՔՀԿ-ների կողմից ղեկավարվող 10 սոցիալական ձեռնարկություններ: Այս միտումը շարունակվել է 2018թ.-ին:

ԵՄ-ն Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ամենախոշոր դոնորն է: Ֆինանսավորումը տրամադրվում է տարբեր բնագավառներում իրականացվող տարածաշրջանային և ազգային ծրագրերի միջոցով, այդ թվում՝ «Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ-տեղական ինքնակառավարման մարմիններ» (ՔՀԿ-ՏԻՄ) ծրագրերը, Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիքը (EIDHR), ինչպես նաև այլ թիրախային ծրագրեր: 2018թ.-ի դրությամբ՝ ՔՀԿ-ների համար Հայաստանում գործում էր Արագ արձագանքման մեխանիզմը: 2014-2016թթ.-ին Հայաստանում ՔՀԿ ծրագրերի համար տրամադրվել է ընդամենը **14,500,000 եվրո**: **Նշված ֆինանսավորումը բաշխվել է սոցիալական ձեռնարկությունների զարգացման, կոռուպցիայի դեմ պայքարի, մարդու իրավունքների պաշտպանության, գյուղատնտեսության և էներգաարդյունավետության ոլորտներում իրականացվող ավելի քան 34 ծրագրերի միջև:**

Աղյուսակ 1. 2014-2017թթ.-ին ՔՀԿ-ներին ուղղված ԵՄ ֆինանսավորումը (փաստացի)

Ֆինանսավորման պարտավորությունը ստանձնելու տարին	Ֆինանսավորման գործիքը	Ֆինանսավորման չափը (€)	Կարգավիճակ	Նկարագրություն
2011թ.	Եվրոպական հարևանության գործիք	1,500,000	Ծրագրերը գտնվում են իրականացման փուլում, որոնցից մի քանիսը՝ ավարտական փուլում:	<p>Իրականացվել են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերի միջոցով:</p> <p>Կարողությունների զարգացմանն ուղղված մեկ ծրագիր՝ «Ավելի հզոր ՔՀԿ-ներ, ավելի հզոր Հայաստան» ծրագիրը</p> <p>Սոցիալական ձեռնարկություններին ուղղված երեք ծրագրեր</p> <p>1) հաշմանդամություն ունեցող երիտասարդների մասնագիտական կրթություն և աշխատունակության ապահովում</p> <p>2) կենսազանգվածով ջեռուցման լուծումներ. Հայաստանի համայնքներում սոցիալական ձեռնարկությունների կողմից կենսազանգվածի էներգիայի օգտագործման խթանում</p> <p>3) համայնքային զարգացում՝ սոցիալական ձեռներեցության միջոցով (այդ թվում՝ սոցիալական ձեռնարկությունների ընկերակցության ստեղծմանն ուղղված աջակցությունը)</p>

2013թ.	Եվրոպական հարևանության գործիք	250,000	Ընթացիկ ծրագիր	Իրականացվում է շրջանակային համաձայնագրի ներքո: Այն ներառում է ՔՀԿ-ների կողմից ՀԸԳՀ-ի իրականացման մոնիթորինգի և առնչվող ՔՀԿ նախաձեռնությունների աջակցության, ինչպես նաև համագործակցության ռազմավարական այլ ոլորտների շուրջ քաղաքացիական հասարակության հետ երկխոսություններ:
2014թ.	ՔՀԿ-ՏԻՄ	2,600,000	Ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: Օժանդակում են հանրային հաշվետվողականության բնագավառի ծրագրերին:
2014թ.	Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք	850,000	Ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: Օժանդակում են քաղաքացիական հասարակության գործողությունների միջոցով մարդու իրավունքների պաշտպանությանը:
2015թ.	Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք	900,000	Ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: Օժանդակում են քաղաքացիական հասարակության գործողությունների միջոցով մարդու իրավունքների պաշտպանությանը:
2016թ.	ՔՀԿ-ՏԻՄ	1,400,000	Ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: Օժանդակում են տնտեսության աճին և տուրիզմի զարգացմանը:
2016թ.	Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք	900,000	3 ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: Օժանդակում են քաղաքացիական հասարակության գործողությունների միջոցով մարդու իրավունքների պաշտպանությանը:
2017թ.	Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք	900,000	Ընթացիկ ծրագրեր	ՔՀԿ-ներին ուղղակիորեն պայմանագրերի շնորհում՝ ընտրական գործընթացների վերահսկման և շահերի պաշտպանության համար: Մեկ փոքր դրամաշնորհ հաշմանդամություն ունեցող երեխաների իրավունքների պաշտպանության համար:

2015թ.	Եվրոպական հարևանության գործիք	5,000,000	Ընթացիկ ծրագրեր	Իրականացվում են ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների միջոցով: ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացմանն ուղղված երկու ծրագիր, որոնք նպատակաուղղված են քաղաքական երկխոսության մեջ ՔՀԿ-ների ներգրավման և սփյուռքի հետ համագործակցության միջոցով ՔՀԿ ոլորտի մասնագիտացմանը: Երկու ծրագրերն էլ ներառում են ուսուցում, վերապատրաստում և ենթադրամաշնորհների տրամադրում մարզային ՔՀԿ-ներին, ՔՀԿ կոալիցիաներին և հայկական հասարակական շարժումներին:
--------	--------------------------------------	------------------	-----------------	--

Աղյուսակ 2. 2017-2020 թթ.-ին ԵՄ-ի երկկողմ և ոլորտային ֆինանսավորումը (հնարավոր)

Գործիք	Եվրոպական հարևանության գործիք/ Երկկողմ միասնական աջակցության շրջանակ 2017-2020թթ.	ՔՀԿ-ՏԻՄ 2019թ.	Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք 2018-2020թթ.
	7,200,000 – 8,800,000 Եվրո	3,000,000 Եվրո	3,000,000 Եվրո

Սկսած 2013 թվականից՝ հանդիպումներ են տեղի ունեցել քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ՝ ԵՄ պատվիրակության ղեկավարի/քաղաքական և համագործակցության բաժինների ղեկավարների մակարդակով: Հանդիպումների ընթացքում հիմնականում արծարծվել են հետևյալ թեմաները՝ ԵՄ քաղաքականությունը, ոլորտային աջակցությունը և համագործակցության գերակայությունները: Հանդիպումների նպատակն էր ներգրավել ՔՀԿ-ներին ծրագրային մշակման տարբեր փուլերում: Նման հանդիպումները շարունակական բնույթ են կրում, և ՔՀԿ-ների ներգրավման հաջորդ ճանապարհային քարտեզի ներքո նախատեսված է քաղաքացիական հասարակության ղեկավարների լայն շրջանակի ներգրավում:

ԵՄ-ն, անդամ պետությունների հետ միասին, նաև իրականացրել է գերակայությունների և Հայաստանի 23 տարբեր ոլորտների կարևորագույն մարտահրավերների համատեղ վերլուծություն: Համատեղ վերլուծության փաստաթղթի մեջ քաղաքացիական հասարակությունը գտնվում է փոխկապակցված գերակայությունների շարքում, որի նպատակն է ամրապնդել քաղաքացիական հասարակության կարողություններն ու դերը քաղաքական երկխոսության, շահերի պաշտպանության, տեղական և ազգային մակարդակներում կիրարկման և մոնիթորինգի գործընթացներում, ինչպես նաև նպաստել մասնավոր ոլորտի զարգացմանը, սոցիալական նորարարությանը և տնտեսական աճին:

- ԵՄ ԱՆՂԱՍ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ՆԵՐԳՐԱՎՈՒՄԸ

Հայաստանում ներկայացություն ունեցող ԵՄ անդամ պետությունների մեծ մասը չունեն բյուջեով հատկացված միջոցներ ՔՀԿ-ների աջակցության համար: Այս տարածքում ԵՄ անդամ պետություններից ներկայում ակտիվ են Չեխիան, Գերմանիան, Ֆրանսիան, Նիդեռլանդները, Շվեդիան, Միացյալ Թագավորությունը (ցանկը սպառիչ չէ):

Երկկողմ ֆինանսական հատկացումները հիմնականում ապահովվում են **ՄԹ**-ի կողմից՝ «Լավ կառավարման հիմնադրամի» միջոցով (Հայաստանում առկա է 2018թ.-ից), որն ուղղված է ժողովրդավարական կառավարման և տնտեսական բարեփոխումների, մարդու իրավունքների և աշխատանքային միգրացիայի, կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության և շրջակա միջավայրի պահպանության ծրագրերի խթանմանը: Հեղափոխությունից հետո Մեծ Բրիտանիայի դեսպանությունն ավելի մեծ ջանքեր է գործադրում ապատեղեկատվությանը հակազդելու, մամուլի պրոֆեսիոնալիզմը բարձրացնելու, անկախ զանգվածային լրատվամիջոցների և քաղաքացիական հասարակության ոլորտի ֆինանսական կայունությունը բարելավելու ուղղությամբ:

Նիդեռլանդների դեսպանությունը (Վրաստանում, որը նաև ներկայացնում է Հայաստանը) իր աջակցությունն ուղղում է քաղաքացիական հասարակության այն նախաձեռնություններին, որոնք հիմնականում կենտրոնացած են մարդու իրավունքների (հավասարություն, խտրականության դեմ պայքար, կրոնի և հավատի ազատություն, կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքներ, ԼԳԲՏԻ անձանց համար հավասար իրավունքներ և արտահայտվելու ազատություն), ժողովրդավարացման գործընթացների, օրենքի գերակայության ապահովման և ՀՀԳՀ-ի իրականացման վրա: Դեսպանատան աջակցությունը նաև ուղղված է լրբեհնգի և շահերի պաշտպանության բնագավառներում քաղաքացիական հասարակության լայն զանգվածների կարողությունների զարգացմանը:

Չեխիայի դեսպանատան աջակցությունն ուղղորդվում է Չեխիայի Հանրապետության «Մարդու իրավունքների և անցումային շրջանի խթանման քաղաքական հայեցակարգով» և իրականացվում տեղական ՔՀԿ-ներին մրցունակ, փոքր դրամաշնորհների տրամադրմամբ: Աջակցության գերակա ուղղություններն են՝ մարդու իրավունքների պաշտպանություն, տեղեկատվության և խոսքի ազատություն, քաղաքացիական մասնակցություն, հավասարություն և խտրականության բացառում, ժողովրդավարական կառույցների ամրապնդում: Դեսպանատան աջակցությունը հիմնականում նախատեսված է շրջաններում գործող կազմակերպությունների ու ակտիվիստների համար:

Գերմանիան ընդլայնել է քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ համագործակցությունը «Արևելյան գործընկերության երկրներում և Ռուսաստանում քաղաքացիական հասարակության հետ համագործակցության ընդլայնում» ծրագրով, որը մեկնարկեց 2014թ.-ին Գերմանիայի Բունդեսթագի կողմից: Ծրագիրը խթանում է վերափոխման և ինտեգրման գործընթացներին՝ Գերմանիայի և տարածաշրջանի քաղաքական հասարակությունների միջև համագործակցության միջոցով: Վերջինս ընդգրկում է մի շարք մշակութային և հանրակրթական ծրագրերի իրականացում՝ հիմնականում շեշտը դնելով լրատվամիջոցների, գիտական համայնքի, կրթության, այդ թվում՝ մասնագիտական կրթության, մշակույթի, լեզվի և երիտասարդների հետ աշխատանքի վրա: 2014թ.-ից ֆինանսավորվել են ավելի քան 900 ՔՀԿ ծրագրեր: Այս ճանապարհային քարտեզի մշակման ընթացքում հնարավոր չեղավ ճշգրտել Հայաստանի մասնակցությամբ բազմակողմ և երկկողմ ծրագրերի քանակը:

Շվեդիան աջակցում է քաղաքացիական հասարակությանը՝ հիմնականում առաջնորդվելով Արևելյան Եվրոպայի, Արևմտյան Բալկանների և Թուրքիայի հետ բարեփոխումային համագործակցության 2014-2020թթ.-ի ռազմավարությամբ: Աջակցության նպատակն է՝ Հայաստանի քաղաքացիական հասարակությանը դարձնել ուժեղ և բազմակարծ՝ ստեղծելով ժողովրդավարական, թափանցիկ, ճկուն կազմակերպություններ, և հմտորեն ներգրավել քաղաքական երկխոսության և ծառայությունների մատուցման մեջ (ազգային ու տեղական մակարդակներում):

Ֆրանսիայի դեսպանության գերակայություններից է խթանել Երևանի և մարզային ՔՀԿ-ների միջև երկխոսությունն ու համագործակցությունը՝ նոր քաղաքական միջավայրում ՔՀԿ-ների դերի ամրապնդման նպատակով, ինչպես նաև կառավարության, քաղաքացիական հասարակության, ԵՄ պատվիրակության և ԵՄ անդամ պետությունների միջև երկխոսությունն ու համագործակցությունը՝ ՀՀԳՀ-ի մոնիթորինգի արդյունավետ իրականացման նպատակով: Դեսպանատան աջակցությունն ուղղված է խտրականության դեմ պայքարին, տղամարդկանց և կանանց միջև հավասարությանը,

խոցելի խմբերի պաշտպանությանը, ինչպես նաև այնպիսի ոլորտներին (օր.՝ շրջակա միջավայրի պահպանություն, էներգաարդյունավետություն), որտեղ ՔՀԿ-ների ներգրավվածությունն արտահայտված և տեսանելի չէ: Նշված գերակայություններն իրականացվում են տեղական ՔՀԿ-ներին տրամադրվող փոքր դրամաշնորհների և ոչ ֆինանսական աջակցության միջոցով (երկխոսություն, տեղեկատվության փոխանակում):

- ՄԻՆՉԵՎ ՕՐՄ ԵՄ-ՔՀԿ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՔԱՂՎԱԾ ԴԱՍԵՐԸ

ՔՀԿ-ների ներգրավման նախորդ ժամանակաշրջանում քաղված դասերը հիմնականում համապատասխանում են 2014-2017թթ. ճանապարհային քարտեզում նշվածին:

Նախորդ ճանապարհային քարտեզի մշակման ընթացքում սահմանափակ թվով խորհրդատվությունները վկայում էին այն մասին, որ փաստաթուղթը մեծ հետաքրքրություն չի վայելում ՔՀԿ-ների շրջանում: Միայն 2017թ.-ի կեսերին և դրանից հետո կանոնավոր, կառուցվածքային երկխոսություն և համագործակցություն զարգացավ ԵՄ պատվիրակության և անդամ պետությունների, ինչպես նաև Հայաստանում քաղաքացիական հասարակության այլ դոնորների միջև: Վերջինս հանգեցրեց դոնորների աջակցության որոշակի համընկման: Դոնորների միջև համագործակցությունն արդեն ավելի կանոնավոր է, սակայն առաջարկվում է ամրապնդել այն և խթանել միասնական գործողությունների իրականացումը՝ ստեղծելով ճանապարհային քարտեզի համակարգման հատուկ խումբ՝ կազմված ԵՄ անդամ պետությունների դեսպանություններից և քաղաքացիական հասարակությունից: Խումբը կվերահսկի ընթացիկ ճանապարհային քարտեզի իրականացումը և կապահովի հետևողականությունը:

ԵՄ-ի չափազանց զգուշավորությունը դրամաշնորհների ռիսկայնության հարցում խոչընդոտում է նորարարությանը և հաճախ չի թողնում բացահայտել փոփոխության հստակ օրակարգ ունեցող, հատկապես Երևանից դուրս գտնվող կազմակերպություններին: ԵՄ պատվիրակությունը կձգտի օժանդակել տեղական ՔՀԿ-ներին, որպեսզի վերջիններս կարողանան առաջ մղել իրենց օրակարգը և անմիջականորեն արձագանքել համայնքի պահանջներին: Այս խնդիրը մասամբ լուծվել է ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացման խոշոր ծրագրերում ենթադրամաշնորհային մեխանիզմի ներդրմամբ, որը կապահովվի 2019-2020թթ.-ի ժամանակաշրջանում:

ԵՄ ճանապարհային քարտեզի վերաբերյալ առաջարկությունները կարտացոլվեն ՔՀԿ-ներին ուղղված հայտահրավերների մեջ, որոնք կմեկնարկեն 2019-2020թթ.-ին:

- ՀՂՈՒՄՆԵՐ ԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՂԲՑՈՒՐՆԵՐ՝ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ

ԵՄ-Հայաստան համագործակցության շրջանակը

- ԵՄ-Հայաստան Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/37967/eu-armenia-comprehensive-and-enhanced-partnership-agreement-cepa_en
- Եվրոպական միության և Հայաստանի միջև գործընկերության գերակայությունները https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/40175/partnership-priorities-between-european-union-and-armenia_en
- 2017-2020թթ. Միասնական աջակցության շրջանակ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/armenia_ssf_2017-2020_final.pdf
- Արևելյան գործընկերություն. «2020թ. 20 առանցքային արդյունքները»

Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ներգրավման ԵՄ 2018-2020թթ. ճանապարհային քարտեզ

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/eap_20_deliverables_for_2020.pdf

ՔՀԿ ոլորտի գնահատումներ՝ իրականացված 2015-2018թթ.-ին ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերի շրջանակում

- Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կարողությունների զարգացման կարիքների գնահատում՝ «Ավելի հզոր քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ, ավելի հզոր Հայաստան» ծրագիր (2018թ. հոկտեմբեր)
<http://www.civilsociety.am/resources/strongscsco//pubs/d0459dcd0777af3c7d8ff58c9948c2e.pdf>
- Հայաստանի ՔՀԿ-ների մասնագիտական կարիքների գնահատում՝ «ՔՀԿ կամուրջ» ծրագիր (2017թ. հունիս)
<http://www.civilsociety.am/resources/strongscsco//pubs/2736ae1e2778319cf1712c0995e62295.pdf>
- Հայաստանում քաղաքական երկխոսության մեջ քաղաքացիական հասարակության ներգրավում՝ «Քաղաքացիական հասարակության երկխոսություն՝ հանուն առաջընթացի» ծրագիր (2015թ.)
<http://www.civilsociety.am/resources/strongscsco//pubs/7e824bff6af09cdc3d1626e4068de25d.pdf>

Այլ աղբյուրներ.

- Կենտրոնական Եվրոպայի և Եվրասիայի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների 2017թ. կայունության ցուցիչ (2018թ. սեպտեմբեր)
<https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/resource-civil-society-organization-2017-regional-report.PDF>
- Հայաստանի նոր հանգամանքներում քաղաքացիական հասարակության ռազմավարությունները՝ Եվրասիա համագործակցության հիմնադրամի «Քաղաքացիական հասարակության ռազմավարության մշակում» միջոցառումից արված եզրակացությունները (2018թ. սեպտեմբեր)
<http://epfarmenia.am/document/Civil-Society-Strategizing-Event-Final-Report>
- Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատարի «Հայաստանում մարդու իրավունքների իրավիճակը» զեկույցը (2019թ. հունվար)
<https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-armenia-from-16-to-20-september-2018-by-dunja-m/168091f9d5>
- 2019թ. համաշխարհային զեկույց՝ Մարդու իրավունքների դիտորդական զեկույց. Հայաստան
<https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/armenia#1aadcc>
- «Ազգերն անցումային շրջանում (2018թ.)»՝ Freedom House-ի Հայաստանի մասին զեկույցը
<https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/armenia>
- Միավորված ազգերի կազմակերպության մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակ (հայաստանյան ինտերնետային էջ)
<https://www.ohchr.org/en/countries/enacaregion/pages/amindex.aspx>
- Հայաստանին ուղղված Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (ՀՊԴ) առաջարկությունները
<https://www.upr-info.org/en/review/Armenia>

- Նպաստավոր միջավայրի ազգային գնահատում (ՆՄԱԳ). Հայաստանի վերաբերյալ ազգային զեկույց (2018թ.)
http://ngoc.am/wp-content/uploads/2018/11/EENA-Report-Armenia_ENG.pdf

ՄԱՍ II. ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ՆԵՐԳՐԱՎՄԱՆ ԵՄ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

ԿԱՐԵՎՈՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐ ԵՎ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	ՔՀ ՆԵՐԳՐԱՎՄԱՆ ԵՄ ԹԻՐԱԽՆԵՐԸ	ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐ/ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ (վերլուծություն, քաղաքական երկխոսություն, ֆինանսական կամ ոչ ֆինանսական աջակցություն)	ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԲՆՈՐՈՇ ՄԻՋՈՑՆԵՐ (ծրագրեր, գործիքներ և այլն)
<i>ՆՊԱՍՏԱՎՈՐ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐ ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ</i>			
<u>Գերակայություն 1. Օժանդակել մարզինալացված, խոցելի խմբերի շահերը ներկայացնող և (կամ) ամենախոցելի, ռիսկային մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող ՔՀԿ-ների գործունեության միջավայրի բարելավմանը</u>			
<p>- Գործունեության միջավայրը հավասարապես ազատ, բաց և անվտանգ չէ բոլոր ՔՀԿ-ների համար: Մարզինալացված և խոցելի խմբերի շահերը ներկայացնող ՔՀԿ-ները հաճախ դառնում են ոտնձգության և ատելության խոսքի առարկա:</p> <p>+ Նոր կառավարությունը հայտարարել է, որ պատրաստ է օժանդակել ամենախոցելի և մարզինալացված խմբերին ուղղված</p>	<p>1.1. Ամենախոցելի և մարզինալացված խմբերի, ներառյալ անապահով գյուղական բնակավայրերի կանանց և երիտասարդների, ազգային և սեռական փոքրամասնությունների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց և նրանց կազմակերպությունների (ՀՄԿ) գործունեության պայմանների բարելավում:</p> <p>1.2. Աջակցություն ՔՀԿ-ների ցանցերին և կոալիցիաներին՝ շեշտը դնելով մարզինալացված կամ անապահով խմբերի շահերը ներկայացնող ՔՀԿ կոալիցիաների վրա: ԵՄ-ի և հայաստանյան ՔՀԿ-ների միջև սերտ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Քաղաքական երկխոսություններ • Հանրային և հանդարտ դիվանագիտություն • Ֆինանսական աջակցություն մարզինալացված և խոցելի խմբերի շահերը ներկայացնող ՔՀԿ-ներին և ՔՀԿ կոալիցիաներին • Տեխնիկական աջակցությամբ խթանվող և Հայտահրավերի մեջ որպես պահանջ ընդգրկված «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցման» ընդունում և կիրառում 	<ul style="list-style-type: none"> • Մարդու իրավունքների և արդարադատության հարցերի շուրջ ԵՄ-Հայաստան երկխոսությունների մեջ ՔՀԿ ներգրավմանն օժանդակելու միջոցով (ԵՄ պատվիրակության անձնակազմ, ՔՀԿ-ներ, պետական կառավարման ոլորտի գործընկերներ) • Քաղաքական հայտարարություններ՝ ըստ անհրաժեշտության (ԵՄ պատվիրակություն և ԵՄ անդամ պետությունների դեսպանություններ) • Ֆինանսական աջակցություն հետևյալ գործիքներով. <p><u>Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք</u></p>

<p>բարեփոխումներին:</p>	<p>համագործակցության ձևավորում:</p> <p>1.3. ՔՀԿ-ները գիտելիքներ են ձեռք բերում «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցման» վերաբերյալ և ընդգրկում են այն իրենց ռազմավարության, ծրագրերի և ամենօրյա աշխատանքի մեջ:</p> <p>1.4. Լրատվամիջոցներում մեծացել է տեղեկատվական հոսքը Հայաստանում ամենախոցելի մարդու իրավունքների վերաբերյալ, և ամրապնդվել է քաղաքացիական հասարակության և լրատվամիջոցների միջև կապն ու համագործակցությունը:</p> <p>1.5. ՔՀԿ-ները կարևոր դերակատարություն ունեն գանգվածային լրատվամիջոցների և երիտասարդների, մեծահասակների, ավագ սերնդի շրջանում տեղեկատվական գրագիտության խթանման գործում:</p>	<p>- Ընթացիկ ծրագրեր, որոնք աջակցում են փակ հաստատություններում հաշմանդամություն ունեցող անձանց և մարդու իրավունքների պաշտպանության գործողություններին:</p> <p>- Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիքով 2018-2020թթ.-ի համար հատկացված ֆինանսական միջոցները (2.7 միլիոն եվրո) կօգտագործվեն մարդու ամենախոցելի իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող ՔՀԿ-ների գործունեության ընդլայնման նպատակով:</p> <p><u>Եվրոպական հարևանության գործիք (ԵՀԳ)/ Հայաստանում «ԵՄ քաղաքացիական հասարակության աջակցություն. ժողովրդավարության ամրապնդում» լրատվական գործիքի 2018թ.-ի տարեկան միջոցառումների ծրագիրը (ՏՄՕ)</u></p> <p>- Ծրագրի շրջանակում՝ բաց Հայտահրավերի միջոցով, 2 միլիոն եվրո կտրամադրվի անկախ լրատվամիջոցներին և այդ բնագավառում աշխատող ՔՀԿ-ներին:</p> <p><u>«Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ – տեղական ինքնակառավարման մարմիններ» (ՔՀԿ-ՏԻՄ) ծրագիր, 2019թ.</u></p> <p>- Հատկացված գումարների մի մասը նախատեսված է ուղղել այն ՔՀԿ-ների խթանմանը, որոնք աշխատում են</p>
-------------------------	---	--

			<p>ծայրահեղ աղքատության հաղթահարման, ամենախոցելի և անապահով համայնքների վիճակի բարելավման ուղղությամբ: Այդ նպատակով 2019թ.-ին կթողարկվի Հայտահրավեր:</p> <p><u>Եվրոպական հարևանության գործիք (ԵՀԳ)/ 2019թ. –ի տարեկան միջոցառումների ծրագիր (SUՕ), որտեղ առաջարկվում է մեկնարկել «Տեղական մակարդակում զարգացման ոլորտի դերակատարների հզորացում» ծրագիրը:</u></p>
<p><u>Գերակայություն 2. Օժանդակել Հայաստանի քաղաքացիական հասարակությանը կանոնավոր մոնիթորինգի իրականացման և ՔՀ նպաստավոր միջավայրի իրավական դաշտի շուրջ քաղաքական երկխոսության մեջ ներգրավման գործում</u></p>			
<p>- ՔՀ նպաստավոր միջավայրի վերաբերյալ իրավական դաշտը սահմանված է, սակայն կարիք կա կանոնավոր մոնիթորինգի իրականացման և բարելավման՝ ելնելով ժողովրդավարության անկումը կանխելու նկատառումներից:</p> <p>- ՔՀԿ-ներն իրազեկված չեն իրենց գործունեությունը կարգավորող իրավական դրույթների, ինչպես նաև մարդու հիմնարար</p>	<p>2.1. ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացում՝ վերահսկելու ՔՀ նպաստավոր միջավայրը և մեկնաբանելու նոր օրենսդրությունը՝ միջազգային և եվրոպական չափորոշիչներին համապատասխան:</p> <p>2.2. ՔՀԿ-ներն իրազեկված են այլ երկրներում սոցիալական ձեռնարկությունների գործունեության պայմանների մասին և իրենց դիրքորոշումն են հայտնում Հայաստանում ՔՀ նպաստավոր միջավայրի ձևավորման վերաբերյալ:</p> <p>2.3. Ավագ դպրոցի և ԲՈՒՀ-երի ուսանողներին հասանելի է</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Աջակցություն Հայաստանի ՔՀԿ-ների նպաստավոր միջավայրի Մոնիթորինգի մատրիցայի իրականացմանը • Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության (ԿՄՊ) և սոցիալական ձեռներեցության գործիքների (օր.՝ Եռակի մնացորդ, Սոցիալական չափման գործիք, սոցիալական ձեռնարկությունների ֆինանսավորման նոր մոտեցումներ) ներկայացում 	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ պատվիրակության անձնակազմ, ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող «Առաջընթացի վերահսկում, գործողության հզորացում» տարածաշրջանային (օր.՝ Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության գործիքը) և ազգային աջակցության միջոցառումներ • Հատուկ ֆինանսական աջակցություն ՔՀԿ ծրագրերին • ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ՔՀԿ ծրագրեր և տեխնիկական աջակցություն

<p>իրավունքների և քաղաքացիական հասարակության ներգրավվածության վերաբերյալ միջազգային և եվրոպական չափորոշիչների մասին:</p> <p>- ՔՀԿ-ների սահմանափակ իրազեկվածությունը սոցիալական ձեռնարկությունների ոլորտը կարգավորող իրավական դաշտի մասին:</p> <p>- Դպրոցներում, քոլեջներում և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում հանրային և քաղաքացիական կրթության բացակայություն կամ ոչ բավարար առկայություն:</p>	<p>քաղաքացիական իրավունքի և ՔՀ միջավայրի մասին տեղեկատվությունը, և նրանք իրենց ուսումնական հաստատություններում օգտվում են քաղաքացիական կրթության հնարավորություններից:</p>	<p>և Հայաստանի պայմաններին համապատասխանեցում: ՄԱԿ-ի բիզնեսի և մարդու իրավունքների առաջնորդող սկզբունքների մասին իրազեկության մակարդակի բարձրացում:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Արտադասարանական կարգով ուսանողների և երիտասարդության իրազեկության մակարդակի բարձրացում քաղաքացիական հասարակության հնարավորությունների, ակտիվիզմի, «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցումների» և փաստական քաղաքականությունների մշակման վերաբերյալ: • Տեխնիկական աջակցություն, որն ուղղված է կամավորության խթանման համապարփակ մեխանիզմների մշակմանը: 	
---	---	--	--

ՆԵՐՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ, ԵՄ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՆՆԵՐԻ ՄԵԶ ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գերակայություն 3. Օժանդակել քաղաքացիական հասարակությանը հանդես գալու որպես կառավարության արդյունավետ դիտորդ և կառուցողական ներդրում ապահովելու կառավարման բարեփոխումների գործընթացում

<p>- ՔՀԿ-ների, նրանց համախոհների և որոշում կայացնողների միջև կարևոր և համակարգված համագործակցության բացակայություն՝ հատկապես տեղական մակարդակում և խորհրդարանում:</p> <p>- Փաստական քաղաքականությունների մշակման և մոնիթորինգի մասնագիտական, վերլուծական կարողությունների և փորձի բացակայություն:</p> <p>- ՔՀԿ-ների փորձի և կառավարման որոշակի ոլորտներում ներգրավվածության միջև անհամապատասխանություն</p> <p>- Կռալիցիաների կազմման</p>	<p>3.1. ՔՀԿ-ների դերը՝ որպես կառավարության և խորհրդարանի գործունեության դիտորդ, տեսանելի և ճանաչելի է՝ ինչպես կենտրոնական, այնպես էլ տեղական մակարդակներում:</p> <p>3.2. ՔՀԿ-ները կարողանում են համագործակցել (մշտադիտարկում, քաղաքական երկխոսություն և վերահսկողություն) իշխանությունների հետ տարբեր մակարդակներում, այդ թվում՝ խորհրդարանի և կառավարության հետ (նախարարություններ և առընթեր կառույցներ):</p> <p>3.3. ՔՀԿ-ների համախոհներն ընդունում են ՔՀԿ-ներին որպես ակտիվ դերակատարների, որոնք աջակցում են իրենց համախոհների առաջարկած ինստիտուցիոնալ լուծումներին և ստեղծում տարբեր հարթակներ նրանց մասնակցության համար:</p>	<ul style="list-style-type: none"> Քաղաքական երկխոսություն, խորհրդատվություն և օժանդակություն Կարողությունների զարգացում՝ քաղաքական երկխոսության հմտությունների, իրավապաշտպանության, փաստական հետազոտությունների իրականացման, պետական քաղաքականության մոնիթորինգի և գնահատման առումով: Ֆինանսական աջակցություն ՔՀԿ-ների և կառավարության կողմից համաձայնեցված կառուցվածքային երկխոսության մեխանիզմներին ԵՄ բյուջետային աջակցության և այլ եռանկյունային քաղաքական քննարկումներ 	<ul style="list-style-type: none"> Հայաստանի ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացման ԵՄ ընթացիկ ծրագրերը Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության հետ առնչվող բոլոր երկկողմ և ոլորտային ԵՄ ծրագրերը (ԵՀԳ, Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք) ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող միջազգային և տարածաշրջանային ծրագրեր, որոնք թիրախավորված են քաղաքացիական հասարակությանը (Ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների եվրոպական գործիք, ՔՀԿ-ՏԻՄ ծրագիր, Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության գործիք, Ժողովրդավարության եվրոպական հիմնադրամ (EED)): Ներգրավելով ՔՀԿ-ներին
--	---	--	---

<p>փորձի բացակայություն, որն անհրաժեշտ է քաղաքականության մեջ ազդեցիկ դերակատարության համար:</p> <p>- Թեև Ազգային ժողովը և կառավարությունը հայտարարում են, որ պատրաստակամ են ներգրավելու քաղաքացիական հասարակությանը արդարադատության ոլորտի բարեփոխումների վերահսկման գործընթացում, դատական համակարգը և ՀՀ փաստաբանների պալատը դեռ փակ են ՔՀԿ-ների կողմից վերահսկման համար:</p> <p>+ Քաղաքական փոփոխություններից հետո ՔՀԿ-ները նշում են, որ վերաբերմունքն ավելի դրական է՝ տեղական քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների իրավունքների և</p>	<p>3.4. ՔՀԿ-ների վերլուծական կարողությունների զարգացում՝ քաղաքականությունների արդյունավետ մոնիթորինգի իրականացման և դրանց վերաբերյալ կարծիքների արտահայտման նպատակով:</p> <p>3.5. Իրավապաշտպանության և քաղաքական ներգրավման նպատակով ՔՀԿ-ների կոալիցիաների կազմման և պահպանման կարողությունների ամրապնդում</p> <p>3.6. ՔՀԿ-ներն իրազեկված են էլեկտրոնային կառավարման գործիքների մասին և ակտիվորեն ու նպատակայնորեն կիրառում են դրանք տարբեր քաղաքականությունների վերաբերյալ կարծիքներ արտահայտելիս:</p> <p>3.7. ՔՀԿ-ներն ավելի լավ են գիտակցում իրենց դերը դատական համակարգում տեղի ունեցող գործընթացների մոնիթորինգի մեջ և նպաստում են ՀՀ փաստաբանների պալատի կառավարման մարմինների միջև մրցակցության և փոխադարձ զսպվածության ապահովմանը:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ-ի կողմից ակտիվ համագործակցություն և աջակցություն Հայաստանի տարբեր շրջանների ՔՀԿ կոալիցիաներին և ՔՀԿ-ների միջև փորձի ու գիտելիքների փոխանակման հնարավորություններին • Գործընկերության և կոալիցիաների կազմման պարտավորություն/ առաջարկություն Հայտահրավերի մեջ • Միջազգային լավագույն փորձի և էլեկտրոնային կառավարման միտումների վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակում, Հայաստանում առկա էլեկտրոնային կառավարման հարթակների վերաբերյալ իրազեկության բարձրացում: 	<p>արդարադատության և մարդու իրավունքների շուրջ երկխոսությունների մեջ</p>
---	--	---	--

<p>քաղաքական երկխոսության և խորհրդատվական մեխանիզմների մեջ նրանց ներգրավման առումով:</p>			
<p>Գերակայություն 4. Աջակցել ԵՄ-Հայաստան Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ) քաղաքացիական հասարակության կողմից մոնիթորինգի իրականացմանը և ԵՄ-Հայաստան երկկողմ ՔՀԿ պլատֆորմի ստեղծմանը:</p>			
<p>- ՔՀԿ-ներն ունեն սահմանափակ կարողություններ՝ ՀԸԳՀ-ով սահմանված հիմնական պարտականությունների կատարումը վերահսկելու և կառուցողական աջակցություն ցուցաբերելու համար:</p> <p>- ԵՄ կարևորագույն ծրագրային փաստաթղթերի գերակայությունների շուրջ խորհրդատվական քննարկումները Հայաստանի ՔՀԿ-ների հետ կանոնավոր և համակարգված բնույթ չեն կրում:</p> <p>- Լեզվական արգելքը խոչընդոտում է հատկապես Հայաստանի շրջանների ՔՀԿ-ների</p>	<p>4.1. Հայաստանի ՔՀԿ-ները կառուցողականորեն աջակցում են քաղաքական երկխոսությանը՝ ՀԸԳՀ-ի մոնիթորինգի գործընթացի շրջանակում:</p> <p>4.2 ՔՀԿ-ներն ամրապնդում են իրենց տեխնիկական կարողությունները՝ սահմանված կոնկրետ ոլորտներում ՀԸԳՀ-ի մոնիթորինգի իրականացման համար, այդ թվում՝ ժողովրդավարական հաստատություններ և կառավարման համակարգ, տնտեսական զարգացում և շուկայական հնարավորություններ, էներգաարդյունավետություն, շրջակա միջավայրի պահպանություն, գյուղատնտեսություն, սոցիալական և աշխատանքային հարցեր, տրանսպորտ:</p> <p>4.3. Հայաստանի ՔՀԿ-ներն իրազեկված են ՀԸԳՀ-ի նպատակների</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Քաղաքական երկխոսություն, խորհրդատվություն և օժանդակություն • Կարողությունների զարգացում՝ քաղաքական երկխոսության հմտությունների, իրավապաշտպանության և փաստական հետազոտությունների իրականացման առումով: • ՀԸԳՀ-ի համար քաղաքացիական հասարակության գործիքակազմի մշակում և ներկայացում՝ ՀԸԳՀ-ի իրականացման վրա քաղաքացիական հասարակության ազդեցությունը մեծացնելու նպատակով: 	<ul style="list-style-type: none"> • ՀԸԳՀ-ի մոնիթորինգի գործընթացում ՔՀԿ-ների աջակցման տեխնիկական գործիք, ԵՄ պատվիրակության անձնակազմ (քաղաքական և համագործակցության բաժիններ) • ՀԸԳՀ-ի իրականացմանն աջակցող մեխանիզմների միջոցով, օր.՝ հնարավոր ՀԸԳՀ գործիքը: • ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացման առաջիկա ԵՄ ծրագիրը (2019-2020թթ. Արևելյան հարևանության քաղաքացիական հասարակության գործիք):

<p>ներգրավվածությունը ՀԸԳՀ գործընթացում:</p> <p>+ ՀԸԳՀ- ն հնարավորություններ է ստեղծում քաղաքական երկխոսության մեջ քաղաքացիական հասարակության դերի ամրապնդման համար:</p>	<p>մասին և ակտիվ դերակատարություն ունեն ԵՄ-Հայաստան երկկողմ ՔՀԿ պլատֆորմի ստեղծման գործում:</p> <p>4.4. ԵՄ-Հայաստան ՔՀԿ պլատֆորմը գործում է և արդյունավետ կերպով նպաստում է ՀԸԳՀ-ի ճանապարհային քարտեզի գերակա միջոցառումների վերհանմանը և ՀԸԳՀ-ի մոնիթորինգի իրականացմանը:</p> <p>4.5. ԵՄ ծրագրային փաստաթղթերը մշակելիս (օր.՝ տարեկան միջոցառումների ծրագրեր (ՏՄԾ), 2021-2024թթ. Միասնական աջակցության շրջանակ) ԵՄ-ն անպայման խորհրդակցում է Հայաստանի ՔՀԿ-ների հետ և փաստաթղթերի մեջ արտացոլում նրանց գերակայությունները:</p> <p>4.6. ՔՀԿ-ների իրազեկության մակարդակի բարձրացման արդյունքում ընդլայնվում է հասարակական իրազեկությունը ՀԸԳՀ-ի և Հայաստանում ԵՄ-ի կողմից իրականացվող գործողությունների մասին:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ՀԸԳՀ-ի մասին իրազեկության բարձրացման միջոցառումներ ՔՀԿ-ների կողմից • Եվրոպական լեզուների դասընթացներ ՔՀԿ-ների համար 	
--	--	--	--

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒՈՐՏՈՒՄ ԱՆԿԱՆ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՔՀԿ-ՆԵՐԻ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գերակայություն 5. Թիրախային ՔՀ կարողությունների զարգացում՝ քաղաքացիների հետ արդյունավետ համագործակցելու և քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների կայունությունն ապահովելու համար:

<p>- ՔՀԿ-ները մեծամասամբ հեռվացել են իրենց համախոհներից, որոնց շահերը ձգտում են ներկայացնել:</p> <p>- Թերացումներ կան ներքին կառավարման, քաղաքացիների և շահառուների նկատմամբ հաշվետվողականության առումով:</p> <p>- Մարզային ՔՀԿ-ները չունեն իրենց առաքելությունն իրականացնելու տեխնիկական կարողություններ, որովհետև տեղի է ունենում «ուղեղների արտահոսք» դեպի խոշոր ՔՀԿ-ներ կամ մայրաքաղաք (աշխատանքի անապահովության, աշխատավարձի տարբերությունների,</p>	<p>5.1. ՔՀԿ-ները սովորել են և կիրառում են նորարարական մեթոդներ՝ իրենց համախոհների հետ հարաբերակցվելու և քաղաքացիների կարիքներին արձագանքելու համար:</p> <p>5.2. ՔՀԿ-ները բարելավում են իրենց ներքին կառավարումը, բարձրացնում թափանցիկությունն ու ֆինանսական հաշվետվողականությունը:</p> <p>5.3. Ամրապնդված են ՔՀԿ-ների ղեկավարման, ռազմավարական պլանավորման և կառավարման կարողությունները:</p> <p>5.4. ՔՀԿ-ները դառնում են ֆինանսապես կայուն և անկախ՝ տարբեր ֆինանսական մոդելների իրականացման միջոցով (սերտ համագործակցություն գործարար հատվածի հետ, դրամահավաք, սոցիալական ձեռնարկատիրության զարգացում և այլն):</p> <p>5.5. ԵՄ աջակցությունը հասանելի է Հայաստանի մարզերի քաղաքացիական հասարակության</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Մինչև 2020թ. քաղաքացիական հասարակության ցանցի վերանայում և թարմացում (ներառյալ բաժանումը՝ ըստ գործունեության ոլորտի և ըստ տարածաշրջանի) • Կարողությունների զարգացմանն ուղղված թիրախային միջոցառումներ հետևյալ բնագավառներում՝ ժողովրդավարական կառավարում, հասարակական իրազեկում, հաղորդակցություն, շահերի պաշտպանություն, հաշվետվության չափորոշիչներ, ծառայությունների մատուցում, կազմակերպական և ֆինանսական կառավարում: • Ֆինանսական աջակցություն. <p>- ՔՀԿ-ների հետևողական ֆինանսավորում՝ կենտրոնանալով կանանց և հասարակական կազմակերպությունների,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Հայաստանի ՔՀԿ-ների մասնակցությամբ ընթացիկ և ապագա բոլոր ԵՄ ծրագրերը • ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացման առաջիկա ԵՄ ծրագիրը (2019-2020թթ. Արևելյան հարևանության քաղաքացիական հասարակության գործիք) • ՀԸԳՀ-ի քաղաքացիական հասարակության գործիք • Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության գործիքի ներքո Քաղաքացիական հասարակության կրթաթոշակների բաղադրիչ, Արևելյան գործընկերության երիտասարդության դեսպաններ, Արևելյան գործընկերության դպրոց:
--	---	--	--

<p>զարգացման հեռանկարների և այլ պատճառներով):</p> <p>+ Կարողությունների զարգացման ԵՄ ընթացիկ ծրագրերի շրջանակում հաջողվել է գնահատել գոյություն ունեցող ՔՀԿ-ների կարողությունների պահանջները:</p>	<p>լայն շրջանակներին:</p>	<p>երիտասարդ ակտիվիստների և սոցիալական ձեռնարկությունների վրա:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Թիրախային կարողությունների զարգացում և փոքր դրամաշնորհներ Հայաստանի մարզերի հասարակական նախաձեռնությունների, ոչ ֆորմալ կազմակերպությունների և ակտիվիստների համար: - Ապագա բոլոր երկկողմ և ոլորտային ծրագրերում կարողությունների զարգացման բաղադրիչի ընդգրկում: - Համաֆինանսավորման պահանջը պարտավորեցնում է տարբեր ուղիներով ֆինանսական միջոցներ հայթայթել և ապահովել ՔՀԿ-ների ծրագրերի շարունակականությունը: - Աջակցություն այն ծրագրերին, որոնք պարունակում են կազմակերպական կարողությունների զարգացման և նորարարության բաղադրիչ(ներ): - Իրականացման ժամկետի երկարաձգում, որը ՔՀԿ-ներին երկարաժամկետ գործողությունների պլանավորման հնարավորություն կտա: 	
---	----------------------------------	--	--

		<p>- Կարողությունների զարգացման բոլոր ծրագրերում ենթադրամաշտրհային բաղադրիչի ընդգրկում</p> <ul style="list-style-type: none"> • Հասարակայնության հետ կապերի բարելավմանն ուղղված աջակցություն՝ ՔՀԿ-ների տեսանելիությունն ապահովելու համար: 	
<p><i>«ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲԱՐԵԼԱՎՄԱՆ» ԳԵՐԱԿԱ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ</i></p>			
<p>Գերակայություն 6. Աջակցել գենդերային հավասարությունը, երիտասարդության մասնակցությունը և ամենախոցելի խմբերի իրավունքների պաշտպանությունը խթանող քաղաքացիական հասարակությանը և ՔՀԿ կոալիցիաներին</p>			
<p>- Խոցելի խմբերը (երեխաները, կանայք, գյուղական բնակավայրերի երիտասարդությունը, հաշմանդամություն ունեցող անձինք և անապահով համայնքների բնակիչները) ներգրավված չեն քաղաքական երկխոսության մեջ:</p> <p>+ Հայաստանի քաղաքական փոփոխությունները ճանապարհ են հարթել թափանցիկ ու ներառական կառավարման համար և հնարավորություն են տվել</p>	<p>6.1. ՔՀԿ-ները գիտելիքներ են ձեռք բերում «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցումների» վերաբերյալ և պատկերացում են կազմում տարբեր ոլորտների հիմնախնդիրների մասին:</p> <p>6.2. ՔՀԿ-ներն ընդգրկում են «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցումները» իրենց ռազմավարությունների, ծրագրերի և ամենօրյա աշխատանքի մեջ:</p> <p>6.3. ՔՀԿ-ներն ուսումնասիրել են և կիրառում են կամավորների կառավարման, երիտասարդների ղեկավարման կարողությունների զարգացման լավագույն փորձը:</p> <p>6.4. ՔՀԿ-ները խթանում են</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Քաղաքական երկխոսություն (բյուջետային աջակցության ծրագրերի, մարդու իրավունքների և արդարադատության շուրջ երկխոսությունների մեջ ՔՀԿ-ների ներգրավման միջոցով) • «Իրավունքների վրա հիմնված մոտեցման» կիրառման կարողությունների զարգացում և խոցելի խմբերի իրավունքների պաշտպանություն • Կամավորների կառավարման լավագույն փորձի փոխանակում 	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ պատվիրակության անձնակազմը՝ Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության հետ աշխատող բոլոր ԵՄ ծրագրերի աջակցությամբ: • ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրեր և տեխնիկական աջակցություն • Հայաստանում «ԵՄ-ն հանուն երիտասարդության» ծրագիրը

<p>համախմբելու ՔՀԿ-ներին մարդու իրավունքների հիմնախնդիրների շուրջ, որոնք այդպես էլ առաջ չէին մղվում կամ նախորդ կառավարության օրակարգում առաջնահերթ տեղ չէին զբաղեցնում:</p>	<p>Հայաստանում աղքատության հաղթահարման վերաբերյալ հանրային քննարկումները և հիմնավորված պաշտպանում են աղքատության հաղթահարման համակողմանի պետական նախաձեռնությունները:</p> <p>6.5. ՔՀԿ-ները մշակում են են գենդերային հավասարությանն ուղղված ծրագրեր և պարբերաբար հավաքում գենդերային թեմայով վիճակագրական տվյալներ:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ՔՀԿ-ների տեխնիկական աջակցություն՝ գենդերային ծրագրերի մշակման, նորարարական տվյալների հավաքման և մոնիթորինգի գործիքների կապակցությամբ: • ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող բոլոր ՔՀԿ ծրագրերում պահանջվում է խթանել գենդերային հավասարությունը և երիտասարդության հզորացումը: • Ֆինանսական աջակցություն ամենախոցելի խմբերի շահերը պաշտպանող ՔՀԿ-ների և ՔՀԿ կոալիցիաների ծրագրերին 	
---	---	---	--

«ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐԵԼԱՎՄԱՆ» ԳԵՐԱԿԱ ՈՒՈՐՏՈՒՄ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գերակայություն 7. Աջակցել ՔՀԿ-ների, արհմիությունների, գործարարների միջև համագործակցությանը և գիտելիքների ու տեղեկատվության փոխանակմանը (այդ թվում՝ ՔՀԿ-ների ֆինանսական կրթություն և պետական-մասնավոր ոլորտների համար ծառայությունների մատուցում):

<p>- Չկա տեսական, թե ինչու և ինչպես պետք է ՔՀԿ-ները համագործակցեն մասնավոր հատվածի հետ:</p> <p>- ՔՀԿ-ների մեծ մասի ֆինանսական գրագիտության</p>	<p>7.1. ՔՀԿ-ներն ակտիվ համագործակցում են մասնավոր հատվածի հետ և ներգրավված են գործարար ու ներդրումային միջավայրի բարեփոխումների գործընթացներում:</p> <p>7.2. Ազդեցություն ապահովող</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ֆինանսական և ոչ ֆինանսական աջակցություն այն ՔՀԿ-ներին, որոնք ներգրավված են տնտեսական զարգացման մեջ (ներառյալ սոցիալական առաքելություն իրականացնող սկսնակ 	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող, ՔՀԿ-ներին ուղղված կամ այլ ընթացիկ ծրագրեր • ԵՄ պատվիրակության անձնակազմը (քաղաքական և համագործակցության բաժիններ)՝ ոլորտի ՔՀԿ-ների կոնկրետ գործողությունների խթանման նպատակով, այդ թվում՝ տնտեսական
--	--	--	---

<p>մակարդակը ցածր է:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Մոցիալական ձեռնարկատիրության վերաբերյալ հստակ քաղաքականության բացակայություն - ՔՀԿ-ները, որպես կանոն, պատկերացում չունեն մշակույթի և ստեղծագործական արդյունաբերության՝ որպես ներառական տնտեսական աճի խթանման մեխանիզմների մասին: - ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող, հանրային և ՔՀԿ ոլորտներին ուղղված ծրագրերի միջև համագործակցության բացակայությունը (հատկապես այն ծրագրերի, որոնք կառավարվում են ԵՄ պատվիրակության և Եվրոպական հանձնաժողովի/Բրյուսելի ԵՄ այլ մարմինների կողմից) հսկայական կորուստ է և երկարաժամկետ 	<p>բիզնեսների զարգացում ՔՀԿ-ների և սոցիալական ձեռնարկությունների համար:</p> <p>7.3. ՔՀԿ-ները կարևոր ներդրում ունեն աշխատանքային իրավունքների շուրջ երկխոսության, ինչպես նաև ՔՀԿ-մասնավոր հատվածի միջև Կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության (ԿՄՊ) և ՄԱԿ-ի բիզնեսի և մարդու իրավունքների առաջնորդող սկզբունքների շուրջ երկխոսության մեջ:</p> <p>7.4. Գյուղական բնակավայրերում և անապահով շրջաններում տուրիզմի խթանմամբ զբաղվող ՔՀԿ-ների հետ ԵՄ աջակցության ընդլայնում:</p> <p>7.5. Հայաստանի ՔՀԿ-ները գիտակցում են մշակույթի և ստեղծագործական արդյունաբերության դերը տնտեսության ու հասարակության մեջ և ակտիվորեն ներգրավված են այդ ոլորտում:</p>	<p>ՔՀԿ-ները):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Տեխնիկական աջակցություն այն ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացմանը, որոնք ներգրավված են տնտեսական զարգացման, հանրային ապրանքների և ծառայությունների մատուցման, կրթության, մշակույթի և ստեղծագործական արդյունաբերության ոլորտներում: • ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերի միջև տեղեկատվության փոխանակման և համագործակցության խթանում 	<p>զարգացման մեջ ՔՀԿ-ների դերի վերաբերյալ իրազեկման քարոզարշավներ, գործարար հատվածի հետ համագործակցության հնարավորություններ, թիրախային ուսուցում և վերապատրաստում տարբեր ոլորտներում ԵՄ ղեկավարների կողմից, ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող տարածաշրջանային և երկկողմ ծրագրերի միջև համագործակցություն</p> <ul style="list-style-type: none"> • ՔՀԿ-ՏԻՄ ծրագրի 2019թ.-ի բյուջեն • Հայաստանում «Ստեղծագործ Եվրոպա» ծրագիրը • 2019թ.-ի տարեկան միջոցառումների ծրագիրը • Մոցիալական ձեռնարկություններին ուղղված առաջիկա աջակցությունը
---	--	--	---

<p>ազդեցություն կարող է ունենալ:</p>			
<p><i>«ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ» ԳԵՐԱԿԱ ՈՂՈՐՏՈՒՄ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ (ԷՆԵՐԳԱՍՊԱՍԱՐԿՈՒՄ, ԷՆԵՐԳԱԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ, ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՍԱՆԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ, ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)</i></p>			
<p>Գերակայություն 8. Աջակցել շրջակա միջավայրի պահպանության, էներգաարդյունավետության և կլիմայի փոփոխության բնագավառներում քաղաքացիական հասարակության ներգրավմանը</p>			
<p>- ՔՀԿ-ները, ներառյալ բնապահպանական ՔՀԿ-ները, չունեն ընդհանուր պատկերացում Հայաստանի կարևորագույն բնապահպանական մարտահրավերների մասին:</p> <p>- ՔՀԿ ոլորտը և տեղական կառավարման մարմիններն իրազեկված չեն բնապահպանության ոլորտի խնդիրների մասին և չունեն դրանց լուծման կարողությունները:</p> <p>- ՔՀԿ-ները բավարար իրազեկված չեն և չեն կիրառում բնապահպանական փորձը:</p> <p>+ Նոր կառավարությունը հանձն է առել</p>	<p>8.1. ԵՄ համագործակցությունը շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում ուժեղանում է ԵՄ-Հայաստան համագործակցության գերակայությունների մոնիթորինգի և իրականացման գործում ՔՀԿ-ների դերի ամրապնդմամբ:</p> <p>8.2. ՔՀԿ-ներն ակտիվորեն ներգրավված են շրջակա միջավայրի պահպանության պետական քաղաքականության մոնիթորինգի գործընթացում՝ շեշտը դնելով համայնքային մակարդակով մոնիթորինգի իրականացման և ազգային մակարդակով քննարկումներին մասնակցության վրա:</p> <p>8.3. ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացում՝ Հայաստանի կողմից միջազգային պայմանագրերի,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ-ի և ՔՀԿ-ների, կառավարության և ոլորտում աշխատող ՔՀԿ-ների միջև կառուցվածքային երկխոսության ձևավորում • Ոչ ֆինանսական աջակցություն (բնապահպանական ՔՀԿ-ների կարողությունների զարգացում, ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերի շրջանակում ՔՀԿ-ներին խորհրդատվություններին և ղեկավար հանձնաժողովներին հրավիրում, ԵՄ կայուն էներգիայի շաբաթի շրջանակում ՔՀԿ-ների ներգրավում կանոնավոր քաղաքական երկխոսության մեջ, ՔՀԿ-ների միջև մասնագիտական տեղեկատվության 	<ul style="list-style-type: none"> • ԵՄ պատվիրակության անձնակազմը՝ ընթացիկ ՔՀԿ ծրագրերի աջակցությամբ: • ՔՀԿ-ՏԻՄ ծրագրի 2019թ.-ի բյուջեն • 2019թ.-ի տարեկան միջոցառումների ծրագիրը

<p>բնապահպանական կառավարման ոլորտի բարեփոխումը, որը կօգնի համախմբել և ներգրավել ՔՀԿ-ներին ու ակտիվիստներին մի շարք բնապահպանական խնդիրների վերահսկման և պաշտպանության գործընթացներում (օր.՝ արդյունահանող արդյունաբերության / հանքարդյունաբերության ավելի համակարգված մոնիթորինգ):</p>	<p>պարտավորությունների և բնապահպանական չափորոշիչների կատարման մոնիթորինգի նպատակով (մասնավորապես տրանսպորտի ոլորտում ավտոմեքենաներից վնասակար նյութերի արտանետման կարգավորում):</p> <p>8.4. Հայաստանի ՔՀԿ-ներն ուսումնասիրել են բնապահպանական փորձը և կիրառում են այն իրենց ռազմավարությունների և ամենօրյա աշխատանքների մեջ:</p> <p>8.5. ՔՀԿ-ներն ակտիվորեն պաշտպանում են վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների և մաքուր տեխնոլոգիաների ներդրումն ու օգտագործումը:</p>	<p>փոխանակման բարելավում՝ արտացոլելու մարզինալացված համայնքների մասնակցությունը էներգաարդյունավետության, շրջակա միջավայրի պահպանության և կլիմայի փոփոխության հետ առնչվող աշխատանքներում):</p> <ul style="list-style-type: none"> • ՔՀԿ-ների ռազմավարությունների և ամենօրյա աշխատանքի մեջ շրջակա միջավայրի անթերի պահպանության լավագույն փորձի ցուցադրում • ՔՀԿ-ների ծրագրային առաջարկների մեջ բնապահպանական կայունության բաղադրիչի ընդգրկման պահանջ • Ֆինանսական աջակցություն (թեմատիկ հայտահրավերների միջոցով): 	
--	--	---	--

ՄԱՍ III. ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԵՎ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՑԱԼ

Գործընթացի ցուցանիշներ		
ՑՈՒՑԱՆԻՇ	ԹԻՐԱԽ	ԵԼԱԿԵՏԱՑԻՆ ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
<p>Ճանապարհային քարտեզի հետ կապված գործընթացում անդամ պետությունների ներգրավում</p>	<p>Հայաստանում ներկայացություն ունեցող անդամ պետություններն ակտիվորեն ներգրավված են ճանապարհային քարտեզի հետ կապված գործընթացում:</p>	<p>Հայաստանում ներկայացություն ունեցող ԵՄ անդամ պետությունները մասնակցեցին խորհրդատվական հանդիպումներին և ներկայացրեցին ճանապարհային քարտեզի նախագծի վերաբերյալ իրենց դիտողությունները:</p> <p>2019թ.-ի մարտի 5-ին ճանապարհային քարտեզը արժանացավ Հայաստանում ներկայացություն ունեցող ԵՄ անդամ պետությունների հավանությանը և ուղարկվեց Ռուսաստանում և Ուկրաինայում Բելգիայի և Դանիայի դեսպանություններին, որոնք ներկայացնում են նաև Հայաստանը:</p>
<p>Անցկացված խորհրդատվական հանդիպումների քանակը և որակը</p> <p>Ճանապարհային քարտեզի խորհրդատվական քննարկումներին մասնակցած ՔՀԿ-ների քանակը և բազմազանությունը (տարածքային, ոլորտի, կարողությունների առումով)</p>	<p>Ճանապարհային քարտեզի շուրջ խորհրդատվական քննարկումներ տեղական ՔՀԿ-ների լայն շրջանակի հետ, որն, ի վերջո, բերում է մշտական և կառուցվածքային երկխոսության:</p>	<p>2018թ.-ի հունիսի 28-ին և սեպտեմբերի 14-ին անցկացվեցին երկու խորհրդատվական հանդիպումներ, որոնք վերաբերում էին ճանապարհային քարտեզի նախապատրաստմանը: Ճանապարհային քարտեզի գերակայությունների վերաբերյալ նիստերին հետևեցին տարբեր թեմաների շուրջ ֆոկուս խմբերը, այդ թվում՝ գենդերային հավասարություն և կանանց ներգրավում (1), շրջակա միջավայրի պահպանություն (2), հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքները (3), երիտասարդության ներառումը (4), լրատվամիջոցների և մշակութային կազմակերպությունների հետ համագործակցությունը (5): Բացի դրանից՝ ճանապարհային քարտեզը շրջանառվեց էլ. փոստով 49 ՔՀԿ-ների միջև: Ներկայացվեցին 10 ընդհանուր մեկնաբանություններ, որոնց մի մասն ընդգրկվեց նախագծի մեջ:</p> <p>Ընդհանուր առմամբ, 149 ՔՀԿ ներկայացուցիչ իր ներդրումն ունեցավ ճանապարհային քարտեզի խորհրդատվական գործընթացում: Բացի ավանդական ՔՀԿ ներկայացուցիչներից՝ մասնակցեցին նաև ոչ ֆորմալ ակտիվիստներ, լրատվամիջոցների, գիտահետազոտական կենտրոնների և ՔՀԿ պլատֆորմների ներկայացուցիչներ:</p>

<p>Ճանապարհային քարտեզն անմիջականորեն փոխարացնում է ԵՄ գործընթացները և այլ դոնորների, գործընկերների գործողությունները:</p>	<p>Ճանապարհային քարտեզները փոխարացնում են առնչվող գործընթացները, ներառյալ մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության ազգային ռազմավարական ծրագրերը, զարգացման «իրավունքների վրա հիմնված մոտեցումը», գենդերային հավասարության ապահովման միջոցառումների ծրագրերը և այլն:</p>	<p>Ճանապարհային քարտեզը պաշտպանում է ԵՄ մարդու իրավունքների և ժողովրդավարության 2015-2019թթ. միջոցառումների ծրագրի գերակայությունները, ԵՄ մարդու իրավունքների ուղեցույցները և Համընդհանուր պարբերական դիտարկման առաջարկությունները: Այն նաև համապատասխանում է ԵՄ գենդերային հավասարության ապահովման 2016-2020թթ. II միջոցառումների ծրագրին: Ճանապարհային քարտեզը կապված է ԵՄ երկկողմ, ոլորտային և տարածաշրջանային համագործակցության պլանավորման հետ:</p> <p>ԵՄ պատվիրակությունն օգտագործում է ամեն հնարավորություն՝ նոր ճանապարհային քարտեզը ներկայացնելու և Հայաստանում գործունեություն ծավալող այլ խոշոր դոնորների (օր.՝ ԱՄՆ) հետ համակարգված համագործակցելու համար: Վերջինիս նպատակը քաղաքացիական հասարակության աջակցության շուրջ համագործակցության ընդլայնումն է:</p>
--	---	---